

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the south.*

HERRINGE KIRKE

SALLINGE HERRED

Kirken er indirekte omtalt 1348, da sognepræsten »Petrus in Hæringhæ« (Peter i Herringe) nævnes.[1] Den tidligste direkte omtale af kirken er 1465 i forbindelse med et tingsvidne om et jordstykke på Herringe mark, der havde ligget til kirken.[2] 1481 fremgår det, at en 'god kvinde', »Fru Gørwall«, havde foræret kirken et hvidt »øørs«(?) og en halv læst rug,[3] og 1486 nævnes, at afdøde Jes Esbernsen i Rudme havde skænket jord af Bjerte mark og Skaltofte.[4]

Ved opkrævningen af landehjælpsskatten 1524-26 betalte Herringe Kirke 10 mark. Det svarede til bl.a. Gestelev (s. 3615), Espe (s. 3685) og Vantinges (s. 3747) bidrag.[5]

1650 fik lensmand, rigsråd Jørgen Brahe til Fjællebro, sognets hovedgård og et af de største landbrug på Fyn, *patronatsret* til Herringe og Espe kirker.[6] Kirken var også forinden nært knyttet til Fjællebro; bl.a. udtrykt gennem Ebbe Munk († 1560) og hustru Kirsten Vifferts († 1563) opsætning af et epitafium og indretning af en †gravkrypt under †koret samt deres formentlige donation af et sæt våbenprydede alterstager. I 1600-tallets første fjerdedel skænkede deres søn og svigerdatter, Ebbe Munk (1551-1622) og Sidsel Høg (1582-1648) (gift 1604), en †altertavle og en †dørfløj og lod et †gravkapel opføre ved †korets sydside. Parret stiftede desuden et †hospital for seks fattige i landsbyen (s. 3553) og afsatte penge til deres underhold, som skulle uddeles to gange årligt i overværelse af sognepræsten og kirkeværgerne.[7] Nævnes blandt ejerne kan også Magdalene Rode († 1708), enke efter den københavnske købmand Cort Heinrich Mercker († 1671), der 1669 havde erhvervet Fjællebro; 1676 bekostede hun en ny prædikestol.[8]

Fig. 2. Kirken og præstegården set fra sydvest. Sylvest Jensen Luftfoto 1939. I KB. – *The church and the parsonage seen from the south west*.

Kirken fulgte de skiftende ejere af Fjællebro til 1814, hvor den daværende ejer, kammerherre Frederik Christian Holck-Winterfeldt (jf. kirkegårdsmonument nr. 3), solgte Herringe og Espe kirker til Preben Bille-Brahe (1773-1857) til grevskabet Brahesminde.[9] Denne havde 1811 desuden oprettet stamhuset Egeskov til sin næstældste søn, Frederik Siegfred Bille-Brahe, og kirkerne blev lagt under dette, men tilhørte fortsat Preben Bille-Brahe.[10] 1850 lod han †koret nedbryde og et nyt opføre og møblere med nyt inventar (s. 3563 og 3571). Kirken overgik til *selveje* 1918.[11]

Herringe var *anneks* til Ringe (Gudme Hrd.);[12] et forhold, der synes at have været gældende i hvert fald siden o. 1500.[13] 1504 omtales Jep (eller Jakob) Madsen Løg, sognepræst til Ringe og Herringe,[14] og 1505 blev Ivar Pedersen kaldet til præst for de to kirker (jf. kalkmalerier s. 3569).[15] 1619 fik Ebbe Munk tilladelse til at mageskifte annekspræstegården i Herringe med noget jordegods i Vantinge,[16] hvilket dog næppe skete, da præsten i Herringe efter anneksforholdets ophør 1668 beboede gården.[17] †Kapellet på Fjællebro (s. 3611) var anneks til Herringe fra 1668 og til dets nedlæggelse 1800.[18] 1846 blev Gestelev anneks (s. 3615).

Sogne- og præsteforhold m.m. Sognepræsten Jep Løg optræder på en senmiddelalderlig dødeliste, der formentlig stammer fra det gejstlige Helligkorsgilde ved Skt. Knuds Kirke i Odense.[19] 1496 fik han pantebrev på en gård i Ulbølle,[20] og 1504 fremgår, at han havde skødet gods til Helligåndsklosteret i Faaborg.[14]

1512 blev en sag om brugsretten til et stykke jord behandlet på kirkegården i overværelse af sognepræst Ivar Pedersen.[21] 1580 blev sognepræst Niels Adamsen beskyldt for tyveri af en hest og for at 'tinge under tov', idet han havde givet penge til lensmand Laurids Brockenhuus for, at han skulle være ham gunstigt stemt i sagen.[22]

1601 måtte Jørgen Pedersen, der var degn i Ringe og Herringe, afstå Herringe Sogn, fordi vejen mellem kirkerne var så lang, at gudstjenesten i Ringe først kunne begynde ved middagstid og om vinteren knap være til ende før solnedgang. I stedet blev Søren Mogensen degn i Herringe.[23]

Da der 1620 opstod uenighed mellem kaldsmændene om, hvilken præst man skulle vælge, kaldte kongen Laurids Gorm til præst.[24]

Herringe var blandt de sogne, der oprettede menighedsråd 1856. Menighedsrådet bestod endnu 1883, men sagdes 1890 kun at være til af navn.[25]

Sagn. Et kirkelam viste sig på en vej øst for kirkegården, især når nogen skulle dø. I ældre tid blev det fodret juleaften med et brød og noget hø, der blev lagt på hvælvingerne over kirken.[26]

Landsbyen Herringe ligger i sognets nordvestlige hjørne, og kirken findes i den nordligste del af byen. Frem til anden halvdel af 1900-tallet var sidstnævnte en langstrakt rækkelandsby beliggende langs den nord-sydgående Herringevej (jf. fig. 3), hvorefter den gradvist er udvidet mod øst af Rudmevej.

Kirkegården er omtrent kvadratisk med afrundede hjørner mod syd og et mindre tilliggende areal i nordvest med en *materialeplads.* 1797 var kirkegården rektangulær, formentlig den middelalderlige udstrækning (fig. 3), og den er siden udvidet to gange, henholdsvis 1939[11] mod nord og o. 1990 med det lille arbejdsareal mod nordvest.[27] 1904 trængte kirkegården til udvidelse, men det kunne ikke lade sig gøre, så en assistenskirkegård ønskedes, men blev ikke anlagt.[28] 1910 nævnes, at kirkegården burde udvides inden for de næste 20 år, og 1929, at den skulle udvides i 'nærmere fremtid'.[29] 1922 blev en brønd gravet i det nordøstre hjørne af kirkegården.[11]

Hegn. Kirkegården er omgivet af et stendige beplantet med bøgehække mod syd, øst og vest; mod nord er der kun en bøgehæk. †*Hegn.* 1589 var kirkegårdsmuren af kampesten.[12] 1869 blev det søndre og østlige dige omsat.[28] 1902 og 1910 skulle et hegn, sandsynligvis et 'jernstakit', mod præstegården fornyes; det blev formentlig udskiftet med et plankeværk.[30] 1917 blev stendiget i vest og syd omsat og 1925 ligeledes det søndre.[31]

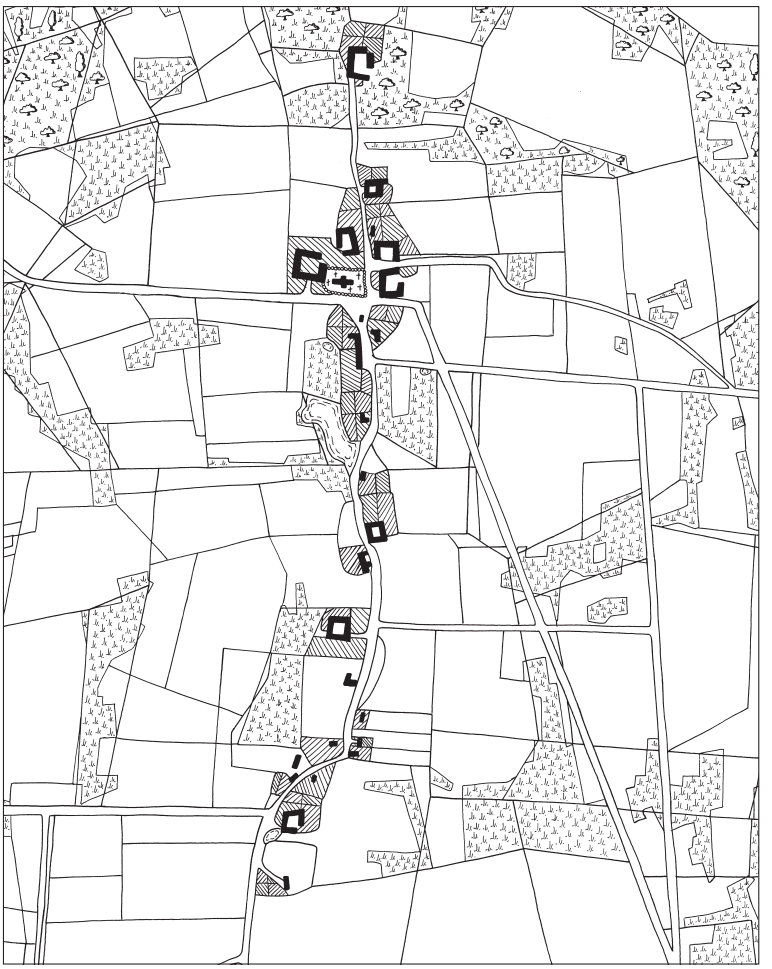

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Sandsynligvis målt af P. H. Høyer 1797. Tegnet af Freerk Oldenburger 2022. – *Cadastral map.*

O. 1950 skulle et 'stakit', formentlig plankeværket, mod vest istandsættes.[32]

Indgange. Der er fire indgange til kirkegården. Hovedindgangen mod syd, som formentlig er fra sidste fjerdedel af 1800-tallet, består af to granitpiller med en tremmelåge af smedejern imellem (fig. 4). Mod øst findes en kort granittrappe med jernpiller, hvorimellem der hænger en jernkæde; trappen blev udvidet og udbedret o. 1960.[31] Fra præstegården i vest er adgang ved en granittrappe uden låge, og fra nord er der en udgang uden låge ved materialepladsen (jf. ovf.). †*Indgange*. I sommeren 1831 fik kirkegården en ny port.[33] Indgangen fra præstegården havde o. 1900 en stakitlåge af hvidmalet træ.[34]

†*Kirkerist*. 1828 omtales en rist 'i lågen ved porten' sandsynligvis i syd, da den skulle have ny ramme.[35]

Bygninger på og ved kirkegården. På kirkegårdens nordlige del findes flere bygninger, hvoraf den ældste er et *kapel* fra 1933.[36] Det er en lille, rektangulær bygning af røde normalsten lagt i kryds-skifte med en rundbuet port mod syd, kamtakkede gavle og rødt vingetegltag. I det indre er der rødt teglstensgulv samt hvide, pudsede vægge og ditto tøndehvælv.[31]

Graver- og toiletbygning. 1987 blev et lille toilethus opført sydøst for kapellet,[37] og 1989 blev et graverhus tilbygget kapellet på dettes østside og forbundet med toilethuset ved en teglmur; graverhuset, som er tegnet af arkitekt Ebbe Lehn Petersen, erstattede et ældre †redskabs- og fyrrum ved kapellets østside.[38] Både toilet- og graverhus er grundmurede i røde normalsten lagt i henholdsvis løber- og krydsskifte og med røde vingetegltage. O. 1990 blev et *redskabsskur* i brunmalet træ med rødt vingetegltag opført nord for kapellet.[39]

Præstegård. Vest for kirkegården ligger den grundmurede præstegård (jf. fig. 2), opført 1936 efter den gamle †præstegård brændte (jf. ndf.). Bygningen er opført i gule normalsten i krydsskifte og har retkantede døre og vinduer samt rødt vingetegltag.

Fig. 4. Indgang til kirkegården set fra syd (s. 3552). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Entrance to the churchyard seen from the south*.

Fig. 5. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the north.*

†*Bygninger ved kirkegården. Præstegård*. På samme sted som den nuværende præstegård lå der en firelænget gård i bindingsværk, som nedbrændte 1935. Stuehuset, som var den nordre længe, skulle være opført 1708 og den søndre længe 1868. Førstnævnte var ca. 39,5×8 m og af egebindingsværk, som var synligt på forsiden, mens bagsiden var kalket; den omtales 1924 som en 'god og hyggelig bolig'. Øst- og vestlængerne var også af bindingsværk, mens den søndre var grundmuret og hvidkalket med tjæret sokkel. Alle fire bygninger havde stråtag. 1924 skulle en længe rives ned, da jorden var blevet udstykket; den østre var væk inden 1935.[40]

Hospital. 1619 oprettede lensmand Ebbe Munk et hospitalslegat på 1.000 rigsdaler til seks nødlidende lemmer.[41] En bygning blev opført syd for kirken, men den blev nedrevet 1686 af Peder Luxdorph, og 1693 erstattede han den med et grundmuret hus.[42] 1865 omtales hospitalet som 'meget flot indrettet, men næsten tomt'.[43] Bygningen fandtes muligvis endnu 1912, men nedrivningstidspunktet er ukendt.[44]

Beplantning. På kirkegården står en række store bøge langs det østre dige – muligvis plantet o. 1879 (jf. ndf.) – og uden for det søndre dige findes flere store lindetræer.[45] Ligeledes flankeres indgangen fra præstegården i vest af to høje lindetræer.

†*Beplantning*. 1589 var der ingen træer på kirkegården.[12] 1825 var kirkegården nogle år forinden blevet planeret og beplantet med træer.[46] Samtidig havde sognets beboere afmærket deres gravsteder med pæle, og de blev 'prydet med mere eller mindre smagfulde gravminder'.[33] 1854 trængte kirkegården til vedligeholdelse, og 1879 blev en række træer ved dens østside fjernet.[28] 1933 trængte kirkegården til regulering, og arbejdet blev påbegyndt 1939.[11]

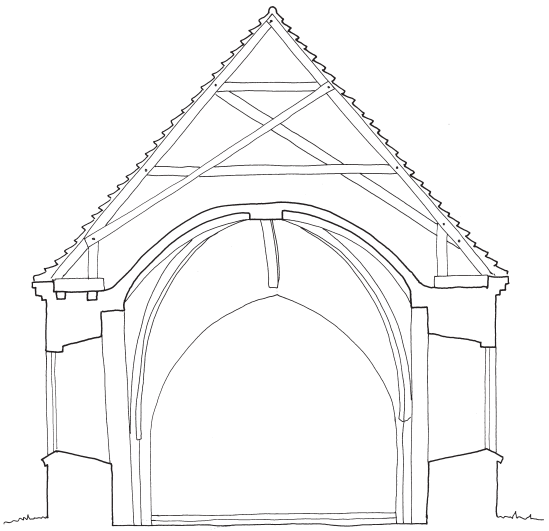

Fig. 6. Tværsnit. 1:150. Målt af Ejnar Mindedal Rasmussen 1941, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2022. – *Cross-section.*

BYGNING

Kirken består af et romansk skib, hvortil der har sluttet sig et smallere, romansk †kor i øst. I senmiddelalderen blev skibets mure forhøjede, og det blev overhvælvet med to ottedelte ribbehvælv dateret ved et kalkmaleri til 1511. Skibets tagværk blev sandsynligvis fornyet på samme tidspunkt. Et våbenhus blev opført mod syd og et tårn mod vest; sidstnævnte fik kort efter tilføjet et hvælv og et trappehus. Et †kapel, opført i begyndelsen af 1600-tallet, stod ved †korets sydside frem til 1850, hvor både det og †koret blev erstattet af det nuværende overhvælvede langhuskor. Kirkens længdeakse har en kraftig drejning mod sydøst.[47]

Grundplan. Af den romanske kirke er bevaret det rektangulære skib, ca. 15 m langt og 9 m bredt. Mod øst har der til skibet sluttet sig et smallere †kor (jf. fig. 69), som blev nedrevet 1850 (s. 3563).[48] †Triumfmuren stod sandsynligvis, hvor det nuværende kors vestlige hvælvpillepar er placeret (jf. s. 3563).

Materiale og teknik. Skibet er opført af rå og kløvet kamp sat i en lerholdig mørtel (jf. fig. 12). Over hvælvene kan observeres, at stenene er lagt i vekslende skifter af henholdsvis større og mindre kampesten (jf. fig. 12), og mod nord er der bevaret lidt kalkpuds på bagmuren.[49] †Koret havde en kvadersokkel med skråkant med rille (jf. fig. 9),[50] og murene var af granitkvadre; både sokkelsten og kvadre er genanvendt i langhuskoret fra 1850 (s. 3563).[51]

Døre og vinduer. Skibet havde to døre vestligt i langmurene, og i syd er dørhullet bevaret (jf. fig. 20); de smigede vanger kan være romanske, mens stikket muligvis er omsat ved våbenhusets ombygning 1865/73 (s. 3564). Norddøren blev ødelagt ved indsættelse af et †vindue i nyere tid (jf. s. 3566), men den østre vange af granitkvadre er delvist bevaret (jf. fig. 10). Ca. 1,5 m øst for

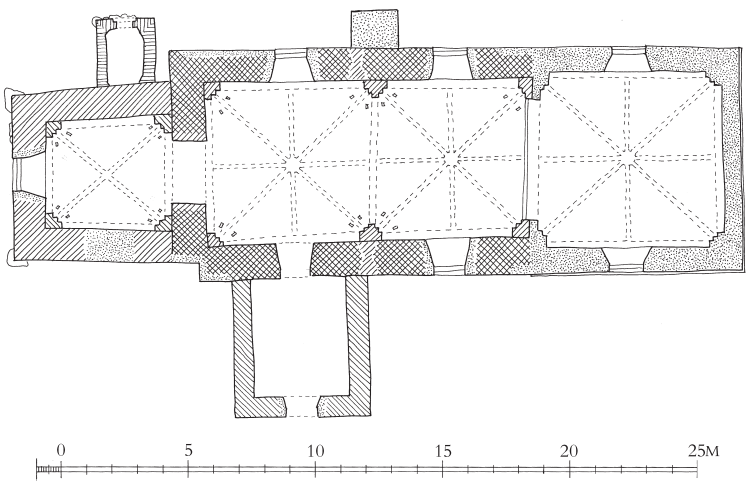

Fig. 7. Grundplan. 1:300. Målt af Ejnar Mindedal Rasmussen 1941, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2022. Signaturforklaring s. 9. – *Ground plan. Key on p. 17.*

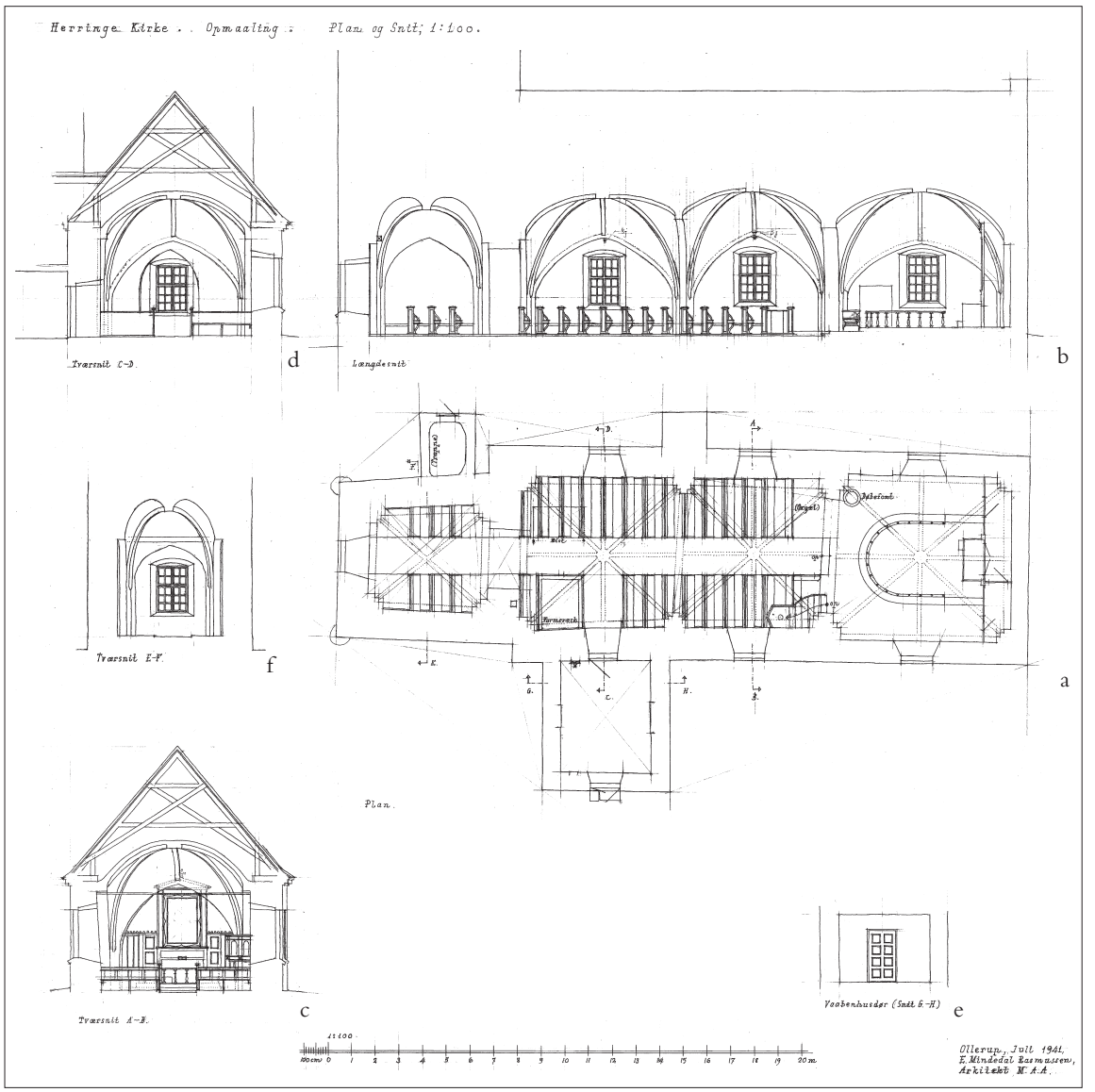

Fig. 8a-f. Opmåling af kirken 1941. 1:300. a. Plan. b. Længdesnit. c. Tværsnit gennem skibets andet fag set mod øst. d. Tværsnit gennem skibets andet fag set mod vest. e. Tværsnit gennem våbenhus. f. Tværsnit gennem tårnrum. Målt og tegnet af Ejnar Mindedal Rasmussen 1941. I NM. – *Scale drawing of the church, 1941. a. Plan. b. Longitudinal section. c. Cross-section through the second bay of the nave, looking east. d. Cross-section through the second bay of the nave, looking west. e. Cross-section through the porch. f. Cross-section through the tower interior.*

dørstederne findes et tilmuret, romansk vindue i hver langmur (jf. fig. 7 og 10). Begge er rundbuede og ca. 100-120 cm høje; de var sandsynligvis dobbeltsmigede. Hvor skibets nuværende østlige vinduer er placeret kan have været endnu to romanske †vinduer. I det romanske †kor var der sandsynligvis også et vindue mod syd (jf. fig. 69).

Indre. Den romanske kirkes indre kendes kun fragmentarisk. †*Korbuen* forsvandt 1850 ved opførelsen af langhuskoret.[52] Skibet havde fladt †*træloft,* inden hvælvene blev opsat i senmiddelalderen (s. 3556); huller til loftets bjælker er bevaret i murene over hvælvene (jf. fig. 12). †Koret havde ligeledes et træloft, som 1589 omtales som

»Paneel Fyrlofft offuer Choret«; det blev fornyet o. 1835, da det var rådnet.[53]

†*Taggavle.* Skibets vestlige gavltrekant blev fjernet ved tårnets opførelse (jf. s. 3558), og østgavlen blev nedtaget ved østudvidelsen 1850 (s. 3563).

Senmiddelalderlige tilføjelser. I senmiddelalderen blev skibet forhøjet og overhvælvet med to ribbehvælv dateret ved et kalkmaleri til 1511 (s. 3569). Tagværket blev sandsynligvis fornyet i samme forbindelse (jf. s. 3566). Et våbenhus blev tilføjet ud for syddøren, og et tårn blev bygget ved skibets vestgavl; sidstnævnte blev sidenhen overhvælvet.

Forhøjelse af skibets mure. I forbindelse med overhvælvingen af skibet (jf. ndf.) blev dets mure forhøjet med ca. 50 cm (jf. fig. 12). Forhøjelsen er af kampesten sat i en kalkmørtel, hvori der er presset små granit- og flintesten samt teglstumper (jf. fig. 12). De vestligste knap 2 m er af røde munkesten lagt i munkeskifte, og murkronen er ligeledes afsluttet af munkesten i flere partier. Skibets tagværk blev sandsynligvis fornyet ved forhøjelsen, da egetømmeret hertil blev fældet o. 1500 (jf. s. 3566).

Hvælv i skibet. Skibet blev overhvælvet med to ottedelte, omtrent kvadratiske ribbehvælv, hvis opførelse dateres til 1511 ved en kalkmalet indskrift (jf. s. 3569). Hvælvene står på dobbeltfalsede piller og hviler på helstensdybe, spidsbuede skjoldbuer langs væggene, og en ligeledes helstensbred, spidsbuet gjordbue findes mellem hvælvene (jf. fig. 27). Den østlige skjoldbue stod op ad den nu forsvundne †triumfmur. De halvstensbrede ribbers første skifte over pillerne har affasede hjørner. Ribberne mødes i ovale topskiver med et næsten blomsterlignede udtryk pga. formen på teglstenene benyttet mellem ribberne (fig. 11). De flade kapper er halvstenstykke, men deres konstruktion er ikke synlig, da hvælvene er pudset på oversiden 1926-28 (jf. fig. 21, s. 3565). I forbindelse med opsætningen af hvælvene kan de romanske vinduer være blevet tilmuret, da gjordbuens piller er delvist placeret ud for vinduesåbningerne.

Våbenhus. Ud for syddøren blev et rektangulært våbenhus opført af rå og kløvet kamp (fig. 13).[54] Den øverste tredjedel af langmurene og den øvre

Fig. 9. Genanvendte, romanske sokkelsten i langhuskorets sydfacade (s. 3554). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Re-used Romanesque footing stones in the south facade of the nave-chancel.*

Fig. 10. Parti af skibets nordre facade. Fra venstre: tilmuret romansk vindue bag pille (s. 3554), kvadersat vange fra den romanske †norddør (s. 3554), retkantet vindue fra 1850 (s. 3563), derover et kurvehanksbuet stik til et ældre †vindue (s. 3566). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Section of the northern facade of the nave. From the left: bricked-up Romanesque window behind pier, ashlar-built side member from the Romanesque †north door, straight-edged window from 1850; above this a basket-handle arch for an older †window.*

Fig. 11. Topskive i skibets vestligste hvælvfag (s. 3556). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Top face of the westernmost vault bay of the nave.*

del af gavltrekanten er ommuret mellem 1865 og 1873 (jf. s. 3564), og en dør i sydgavlen er formentlig fra samme tidspunkt og har erstattet en oprindelig †dør. Våbenhusets indre har nyere, hvidpudsede vægge og loft. Gavltrekanten er fra ombygningen, men en lille del af den oprindelige †gavltrekant af røde munkesten er bevaret i den nye. I den var der en glug, og den var afsluttet af kamme.[55]

Tårn. Ved skibets vestgavl blev et tårn opført med trapezformet grundplan og i tre stokværk (fig. 14-15 og 71). Skibets vestlige †gavltrekant blev nedtaget, og tårnets østmur står på murkronen (jf. fig. 72). Størstedelen af syd- og vestfacaderne er ommurede ved en større istandsættelse 1889-90 (s. 3564), men de oprindelige mure er af rå og kløvet kamp samt munkesten i munkeskifte; i kampestensmurværket er der trykket tegl- og granitstumper ind i mørtelen (jf. fig. 72). Tårnrummet har et vindue i vest fra 1889-90, men blev muligvis oprindeligt oplyst af et †vindue i syd, som allerede inden ombygningen var tilmuret med tegl (jf. fig. 71). Mellem skib og tårnrum blev der brudt en smal tårnarkade med spidsbuet helstensstik muret af munkesten i vekslende en løber og to bindere; omkring arkaden er murværket mod øst muret i munkeskifte. Tårnet var sandsynligvis dækket af et fladt †træloft, inden det blev overhvælvet (jf. ndf.).[56]

Et trappehus (jf. s. 3561) på tårnets nordside har i renæssancen erstattet den oprindelige †*fritrappe*. Den fladbuede overdør til sidstnævnte havde en dørfals i facaden, mens den havde et højt, rundbuet spejl i bagmuren (fig. 17). Facadens stik er bort-hugget på nær stikkets yderste teglsten i begge vanger. I mellemstokværkets bagmure findes der bomhuller fra †*stilladser* i to niveauer (jf. fig. 16). Fra mellemstokværket er der adgang til skibets loft

Fig. 12. Skibets nordre murværk set over hvælvene. Nederst romansk kampestensmurværk med bjælkehul fra det romanske †træloft (s. 3555). Derover senmiddelalderlig murforhøjelse af kamp og tegl (s. 3556). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Northern masonry of the nave seen above the vaults. Below, Romanesque fieldstone masonry with beam hole from the Romanesque †wooden ceiling. Above this, Late Medieval wall heightening in fieldstone and brick.*

Fig. 13. Våbenhuset set fra syd (s. 3556). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The porch seen from the south.*

ved en rundbuet dør sat i munkesten; den er samtidig med tårnets opførelse. Et vindue fra 1889-90 oplyser rummet, men hvorvidt det har erstattet et oprindeligt vindue eller en glug vides ikke.

En trætrappe leder op til klokkestokværket, som er kraftigt ombygget 1889-90 (jf. s. 3564), og kun mod nord og øst er det middelalderlige murværk henholdsvis helt og delvist bevaret. I dette findes stilladshuller i flere niveauer som i det nedre murværk (jf. ovf.). Nye glamhuller fra samme ombygning har erstattet to oprindelige †glamhuller, henholdsvis et i nord og et i syd (jf. fig. 69).[11] Under det søndre glamhul er muren fortykket i både mellem- og klokkestokværket, da en af klokkerne (s. 3590) hang i hullet både

før og efter ombygningen. Murene er afsluttet af falsede gesimser mod nord og syd, der som begge gavltrekanter er fra 1889-90 (s. 3564). De senmiddelalderlige †taggavle i øst og vest var kamtakkede og havde muligvis blændingsdekorationer (jf. fig. 69).[57]

Hvælv i tårn. Et krydshvælv blev opført over tårnrummet kort efter opførelsen, og det var ukalket 1589.[12] Hvælvet står på dobbeltfalsede piller og har helstensdybe, spidsbuede skjoldbuer mod alle fire verdenshjørner. Halvstensribbernes nederste skifte har affasede hjørner som ribberne i skibets hvælv (jf. s. 3556). Kapperne er puklede og muret i regelmæssige skifter, som mødes i et kort aksmønster øverst på issen (fig. 16).[58] Nederst i alle sviklerne er der tilmurede spygatter.

†*Kamtakker på skibets østgavl*. Jacob Madsen tegnede 1589 kamtakker på skibets østlige gavltrekant (fig. 69), og disse var formentlig sat op i senmiddelalderen.

Fig. 14. Tårnet set fra vest (s. 3558). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The tower seen from the west*.

Eftermiddelalderlige tilføjelser. Efter middelalderen blev et trappehus opført ved tårnets nordside, og en stræbepille blev opført ved skibets nordside. I †triumfmuren blev en †prædikestolsopgang gennembrudt, og ved det romanske †kors sydmur blev et †kapel opført i begyndelsen af 1600-tallet.

Trappehus. Et rektangulært trappehus ved tårnets nordside erstattede i renæssancen den oprindelige †fritrappe (jf. s. 3558). De spinkle mure er meget uregelmæssigt opbygget af både kampesten, en enkelt hjørnekvader og røde munkesten i krydsskifte; murene er ikke i forbandt med tårnet. En kurvehanksbuet dør med dørfals i facaden leder ind til trappeskakten (fig. 18), hvis buede bagmure tyder på, at den nuværende, nyere ligeløbstrætrappe har erstattet en højredrejet †spindeltrappe, som sandsynligvis var muret.[59] I nordfacaden er der en lille, retkantet glug placeret forskudt mod vest. De falsede gesimser mod øst og vest er ommurede i både røde og gule sten, og den lille gavltrekant mod

Fig. 15. Tårn og trappehus set fra nord (s. 3558 og 3561). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tower and stairwell seen from the north.*

nord er prydet af to savskifter omkring en lille blænding afsluttet af en cirkulær glug. Fem kamtakker belagt med røde vingetegl afslutter gavlen.

Stræbepille. Ved skibets nordmur blev der muligvis samtidig med langhuskorets opførelse 1850 muret en stræbepille på skibets nordside ud for den midterste hvælvpille (jf. fig. 5).[60] Den er rektangulær i grundplan og muret af røde teglsten (25×12×6 cm) i krydsskifte. Den har falset gesims og er dækket af røde vingetegl som skibet (jf. s. 3567).

†*Prædikestolsopgang*. Ved nedbrydningen af †triumfmuren 1850 (s. 3563) blev der fundet en tilmuret prædikestolsopgang i murens søndre side.[52] Den blev sandsynligvis brudt gennem muren i renæssancen.

Et †*gravkapel* blev i begyndelsen af 1600-tallet opført af lensmand Ebbe Munk (†1622) ved det romanske †kors sydside, men det blev revet ned 1850 (jf. s. 3563).[61] Kapellet var 'stort', og under det fandtes en krypt. Det var bygget af 'hugne sten' og muligvis af røde munkesten (jf. s. 3563).[52] Indgangen til selve kapellet var fra koret, hvor der var en jerngitterport, som dog i midten af 1800-tallet var borttaget og indgangen tilmuret. Et 'halvrundt' vindue var indsat på dets plads, og et lignende vindue fandtes i sydmuren mod kirkegården. Krypten havde adgang fra kirkegården, men denne var ligeledes tilmuret i 1800-tallet. Mellem kapellet og krypten var der et bjælkelag, som i midten af 1800-tallet var råddent (jf. s. 3594).[62]

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. 1589 beskrev Jacob Madsen kirken som lille, bygget af mange 'runde' kampesten og med et tårn, hvis sydvestside var forfalden.[12] 1801 var kirken

Fig. 16. Tårnets bagmure med stilladshuller og tårnrummets hvælv set fra mellemstokværket mod nord (s. 3558 og 3560). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Back walls of the tower with scaffolding holes and the vault of the tower interior seen from the intermediate floor towards the north.*

Fig. 17. Overdør i tårnets mellemstokværk (s. 3558). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Lintel on the intermediate floor of the tower.*

under reparation.[63] 1815 blev Preben Bille-Brahe pålagt at istandsætte den, men hvori dette bestod, vides ikke.[10] 1829 blev kirken hovedrepareret, hvor bl.a. facaderne blev istandsat, og over hvælvene blev kirkens mure stabiliseret med bindbjælker.[64] 1839 blev endnu en hovedreparation gennemført.[35]

Restaurering og ombygning 1850. 1844 var †gravkapellet brøstfældigt, og flere forskellige istandsættelsesforslag blev fremlagt, inden det blev besluttet at nedrive både det romanske †kor og †kapellet.[65] Ligeledes blev en †krypt under koret opfyldt (s. 3597).[28] Et nyt, omtrent kvadratisk *langhuskor* blev opført og indviet 1850 af Preben Bille-Brahe.[66] Det er jævnbredt med skibet, men dets mure er tyndere, ca. 0,8-1 m. Materialerne fra det romanske †kor og †gravkapellet blev genanvendt, og den romanske, skråkantede granitsokkel er synlig under syd- og østmurene (jf. fig. 9). Murenes nederste tre skifter i øst og syd og to skifter i nord er af genbrugte granitkvadre (fig. 19).[48] Derover er murene af både genanvendte, røde munkesten – formentlig fra †gravkapellet – og nye, røde teglsten lagt i krydsskifte; stenene er muret i regelmæssige partier af hver slags sten. Murene afsluttes af en falset gesims, som også blev påmuret skibet. Mod syd og nord har koret et stort, smiget vindue, som er vandret afdækket i facaden og fladbuet i bagmuren. Tre tilsvarende vinduer blev indsat i skibet (jf. s. 3565). Koret er dækket af et ottedelt ribbehvælv, som hviler på dobbeltfalsede piller (jf. fig. 28). Mod øst, nord og syd er der rundbuede skjoldbuer, mens den vestlige bue hviler op ad den østlige skjoldbue i skibets senmiddelalderlige, østre hvælv. De to buer fungerer derved som *kor-*

Fig. 18. Trappehusets indre set fra tårnets mellemstokværk (s. 3561). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior of stairwell seen from the intermediate floor of the tower.*

bue, idet †triumfmuren blev revet ned (jf. fig. 28). Ribberne er halvstensbrede og mødes i en cirkulær topskive. Kapperne er flade og deres overside pudset. Gavltrekanten, som er uden dekorationer, er i samme materiale og teknik som de øvrige mure og havde lige taglinjer; den blev 1879 forsynet med 11 kamtakker muret i krydsskifte og belagt med røde vingetegl (fig. 19).[67]

En *ombygning af våbenhuset* skete mellem 1865 og 1873, da det havde mistet nogle af sine 'tinder'.[52] Både langmurenes øverste tredjedel og gavltrekanten blev ommuret i gule normalsten i krydsskifte. En rundbuet dør blev indsat i sydgavlen, og formentlig fik den romanske syddør sit nye, fladbuede stik i samme omgang (jf. fig. 20). 1876 blev kirken igen hovedrepareret.[67]

Ombygning af tårn 1889-90.[28] Ved syn 1881 ønskedes tårnets glamhuller ommuret med nye karme og 'buede overstykker',[11] hvilket sammen med tårnets sandsynligvis dårlige stand ledte til en omfattende ombygning. Størstedelen af tårnets syd- og vestfacader blev ommuret i røde normalsten i krydsskifte, mens samme mures øverste ca. 2,5 m blev nedtaget og genopført (fig. 14 og 71). I både tårnrummet og mellemstokværket blev der indsat et nyt fladbuet, smiget vindue mod vest. Nye glamhuller blev udført, henholdsvis et mod nord, syd og vest samt to mod øst. De er rundbuede og dobbeltfalsede, og det søndre har forstærkede vanger i bagmuren, da den ene klokke hang i dette (jf. s. 3590). Ligeledes blev to nye gavltrekanter opført, og de er hver prydet af et dobbelt savskifte

Fig. 19. Langhuskoret, 1850, set fra øst (s. 3563). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The nave-chancel, 1850, seen from the east.*

i tagfodshøjde og syv stigende, rundbuede højblændinger, hvor de yderste er tvillingebuer med falsede hængestave (jf. fig. 14). Under den midterste højblænding er der en falset, rundbuet luge. Trekanterne afsluttes af syv brynede kamtakker belagt med røde vingetegl. Et nyt tagværk blev ligeledes opsat (jf. s. 3566). Ved samme ombygning blev skibets sydvestre hjørne fjernet og ommuret i flugt med tårnets søndre mur (jf. fig. 71).[11] 1896 omtales kirken som velholdt.[43]

Ved ekstraordinært syn 1904 blev kirken beskrevet som havende solide mure med enkelte revner ved vinduerne. Jordsmonnet omkring bygningen skulle sænkes, så granitsoklen blev fritlagt – det synes ikke at være gjort. Vinduerne var 'temmelig gode' (jf. ndf.) og tårnets murværk 'stærkt'.[28] 1910 var murværket solidt, men der skulle foretages større istandsættelser inden for de næste år, da bl.a. hvælvene forvitrede.[28] 1924 blev kirken hovedistandsat, og 1926-28 blev kirkens fire hvælv sat i stand, hvor revner blev udspækket og oversiden sandsynligvis pudset; samme år blev kirkens kamme repareret.[11] 1936 blev kirken ramt af en brand, som medførte reparationer af bl.a. kirkens facader og et vestligt vindue.[11] 1943 ønskedes det tilmurede vindue i tårnets sydside genåbnet, men det skete ikke.[38]

Istandsættelse o. 1950. Kirken blev istandsat ved arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen o. 1950, hvor flere mindre reparationer blev udført, bl.a. af trappesten, vinduer, trapper, tagværker og ringerloft.[32]

1966 blev kammene på våbenhuset ommuret, da de var medtagne af frostsprængninger.[11] 1974 opstod der revner i tårnets murværk, efter der var blevet installeret elektrisk klokkeringning; de blev holdt under observation.[11] 1984 gennemgik kirken en indvendig istandsættelse af vægge og hvælv, hvor der fremkom kalkmalerier (s. 3569), samt af gulve (jf. ndf.) og inventar (s. 3570).[68]

Gulvene i hele kirken er lagt af gule teglsten på fladen. I kor, skib og våbenhus er de lagt på tværs af rummene, mens tårnets gulv er lagt i sildebensmønster; gulvene er formentlig fra slutningen af 1800-tallet med nyere reparationer og omlægning o. 1984.[69] Korets gulv er hævet to teglstenstrin over skibets gulv, mens tårnets er hævet et enkelt trin. Bag alterskranken er der et fyrretræsgulv, og under stolestaderne er der gulbrune, kvadratiske fliser omgivet af en trærem; de er måske fra 1929 (jf. ndf.).

†*Gulve.* 1838 skulle gulvet i 'øverste fruentimmerstol' og i præstens stol omlægges.[35] 1862 var der murstensgulv i koret, skibet og våbenhuset, og 1881 blev gulvet foran og bag alteret fornyet.[11] 1924 blev kirken hovedistandsat med bl.a. nye trægulve under stolestaderne,[11] men allerede 1928 var der svamp i trægulvene, som blev udskiftet året efter.[11]

Vinduer. Alle kirkens syv vinduer, henholdsvis to i koret og tre i skibet fra 1850 og to i tårnet fra 1889-90, har hvidmalede, retkantede og sprossede trærammer.[70] Over hoveddøren i våbenhu-

Fig. 20. Den romanske syddør set mod syd (s. 3554). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The Romanesque south door looking south.*

set er der et halvcirkulært støbejernsvindue med blomstermønster (jf. fig. 13); det er sandsynligvis fra våbenhusets ombygning 1865/73 (s. 3564).

†*Vinduer.* Inden de nuværende vinduer blev indsat 1850, havde skibet kurvehanksbuede †vinduer (jf. fig. 10), og 1862 nævnes, at der da var to vinduer i koret og fire vinduer i skibet.[71] 1910 overvejedes det at udskifte vinduerne.[28]

Murankre. I hvert af skibets to fag er der et muranker af jern i hver langmur, og de holdes sammen af en hvidmalet jernbjælke på tværs af skibet (jf. fig. 27).[72]

†*Lofter.* 1805 manglede der lofter over våbenhuset og tårnet.[73] 1862 havde våbenhuset brædde-loft.[11] 1881 skulle der anbringes et loft over klokkerne.[74] 1951 blev våbenhusets loft repareret.[11]

Tagværker. Skibets tagværk er senmiddelalderligt, men med mange udskiftninger fra nyere tid. Det blev sandsynligvis opsat i forbindelse med forhøjelsen af skibets mure og indsættelsen af hvælvene 1511 (jf. s. 3556). Af de 11 fag er kun sjette og ottende fag fra øst helt bevaret i eg (fig. 22), mens de øvrige fag har bevaret de fleste spær og enkelte afstivninger; alle udskiftninger er af fyr. Alle spærfagene har to hanebånd og et krydsbånd samt spærsko og -stivere. De middelalderlige samlinger er hage- eller svalehalebladninger (fig. 73), mens fyrretømmeret både har bladninger og tapsamlinger. Tagværket er nummereret fra vest mod øst med trekantstik i syd og øksehugne streger i nord (fig. 22 og 74). I hver ende af langhuset og mellem korets og skibets hvælv er der nyere bindbjælker.[75]

Langhuskorets syv spærfag er opsat ved opførelsen 1850 og er af fyr med enkelte genanvendte stykker egetømmer; det har samme konstruktion som skibets. Alt tømmer er tappet sammen og nummereret med romertal fra øst mod vest i både nord og syd.[76]

Fig. 21. Skibets hvælv og senmiddelalderlige tagværk set mod øst (s. 3556 og 3566). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Vaults and Late Medieval roofing of the nave looking east.*

Fig. 22. Skibets senmiddelalderlige tagværk set mod øst (s. 3566). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Late Medieval roofing of the nave looking east*.

Våbenhuset har et nyere tagværk af fyr, og hvert af de fem spærfag har et indtappet hanebånd; konstruktionen er sandsynligvis fra ombygningen 1865/73 (jf. s. 3564). Tårnets tagværk er ligeledes af fyr med enkelte stykker genanvendt eg, og det blev formentlig opsat i forbindelse med ombygningen 1890 (jf. s. 3564).[77] Det har seks spærfag med kraftig opskalkning, to hanebånd for hvert fag og et krydsbånd på andet, fjerde og femte fag fra øst. Alt tømmeret er tappet sammen. Fagene er nummereret i nord med romertal fra øst. Trappehusets halvtag har tre spær af fyr.

†*Tagværker*. 1890 skulle nogle lægter indlægges på kirkens nordside.[11] 1904 var det nyere tagværk over koret i god stand, mens skibets skulle have udskiftet både lægter og remme; det nævnes igen 1910 og 1917.[78] 1929 skulle tagværket istandsættes 'i nærmere fremtid', og 1932 blev nogle lægter på skibets nordside udbedret.[11]

Dendrokronologiske undersøgelser. Fra skibets egetagværk er der 2022 udtaget ni boreprøver, hvoraf fem er daterede til et fældningstidspunkt o. 1500.[79]

Klokkestolen fra 1917 består af to remme og to bjælker forbundet af skråstivere, og klokkerne hænger imellem bjælkerne.[80] Tidligere har en af klokkerne hængt i det søndre glamhul – både før og efter dettes ombygning 1890 – hvoromkring murværket er fortykket. 1917 nævnes, at murværket ved klokkens ophæng var revnet, og den nuværende, fritstående klokkestol blev udført.[80]

Tagbeklædning. Kirken fik ny tagbeklædning 1990, da alle tagflader var 'jævnt utætte'.[38] Alle tagene er dækket af røde, håndstrøgne vingetegl, og i både langhusets og tårnets tag findes små støbejernsvinduer.[81]

†*Tagbeklædning*. 1589 var 'storkirkens' tag af bly på sydsiden, og der var munke og nonner over re-

Fig. 24. Solur, 1726, over våbenhusets syddør (s. 3568). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Sundial, 1726, above the south door of the porch.*

sten; taget var forfaldent.[12] 1832 manglede †kapellet nogle tagsten.[35] 1862 havde kirken tegltag.[11] 1883 ønskedes et jernvindue indsat i taget mod syd.[67] Både 1910 og 1932 nævnes, at taget skulle repareres, og 1962 skulle et tagvindue i tårnets sydside fornyes.[29] Frem til 1990 var taget af håndstrøgne røde vingetegl med støbejernsvinduer i tagfladerne.[38]

Opvarmning. I både kor, skib, tårnrum og våbenhus er der *radiatorer* langs væggene; de er fra 1965. Kirken har gasfyr, som står i graverbygningen.[82] I skibet vest for syddøren er den gamle fyrgrav fra 1938 bevaret (jf. ndf.).

†*Opvarmning.* 1883 kunne en *kakkelovn* ikke længere opvarme kirken tilstrækkeligt, og et forhæng skulle hænges op mellem tårnet og kirken.[28] 1901 fik kirken en ny *kakkelovn* med en lille rørskorsten op gennem taget (jf. fig. 26).[83] 1904 og 1910 nævnes, at der skulle bygges en skorsten, men det synes først at være sket ved ovnens udskiftning.[28] 1935 blev den istandsat,[80] men 1938 blev en ny *kalorifer* placeret i skibet vest for syddøren med en muret skorsten ført op igennem tårnet; 1965 blev både kalorifer og skorsten nedtaget ved udskiftningen til oliefyr, som frem til 1989 stod i en †tilbygning til kapellet (jf. ovf. og s. 3552).[84]

Solur (fig. 24), 1726, af malet sten, ca. 35×35 cm.[85] Baggrunden er lyseblå, og i lavrelief er hugget en sol med lange stråler og en omgivende bort med tal; både sol og bort er guldmalet. Pinden (gnomon), som er af metal og muligvis nyere, er også malet som guld. Tal og indskrifter i versaler er sorte. Øverst ses initialerne »Hr: P D V T« for herregården Fjællebros og kirkens daværende ejer Philip Ditlev Trampe og nederst »1726«. I våbenhusets sydgavl midt over døren.

Kirken er omgivet af et *fortov* af piksten, og bygningen er hvidkalket med de nederste ca. 50 cm tjæret sort.

Fig. 23. Senmiddelalderligt spær, spærfod og -stiver med tømmermærker i skibets nordside (s. 3566). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Late Medieval rafter, rafter foot and post with timber marks in the north side of the nave.*

Fig. 25. Kalkmalede indskrifter på de østlige hvælvkapper i skibets vestlige fag, 1511 (s. 3569). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Wall-painted inscriptions on the eastern vault severies in the western bays of the nave, 1511.*

KALKMALERIER

I forbindelse med indvendig kalkning 1984 blev sekundære kalklag på vægge og hvælv fjernet. Under arbejdet fremkom to indskrifter med minuskler fra 1511 samt to indvielseskors, der var malet oven på hinanden. Korsene blev overkalket igen (jf. †kalkmalerier ndf.).[86]

1-2) (Fig. 25), 1511, to *indskrifter* med minuskler malet med gulrød farve på et dårligt afbundet kalklag på *de østlige hvælvkapper i skibets vestlige fag*. På den nordlige af de to kapper læses: »fecit per manus/ nicola[us] … olau/ p …« (Nicolaus (Niels/Klaus) Olau... (Olsen?) lavede (dette) med hånden …), og på den sydlige: »hoc opus fuit d(omi)n(u)s iuarus petri/ sub anno d(omi)ni m d xi« (dette var hr. Ivar Pedersens værk i det herrens år 1511). Ved den sidste indskrift er en skitse af en kirke med fem hvælv.[87] Indskrifterne må referere til hvælvenes opførelse, som derved dateres til 1511 (s. 3556). Niels/Klaus må være navnet på mureren, mens Ivar Pedersen var den daværende præst (jf. s. 3550).

†*Kalkmalerier.* 1) Et *indvielseskors*, malet med dodenkoprød farve på *skibets sydvæg* på et tyndt kalklag over et ujævnt, glittet pudslag, muligvis det oprindelige. Fra ydersiden af korsets omgivende ring (ca. 30 cm i diameter) udgik korte, tværgående streger med radialt forløb.

2) Antagelig 1511, et *indvielseskors*, malet med gulrød farve på et dårligt afbundet kalklag *oven på nr. 1*. Forholdene svarer til situationen ved de bevarede indskrifter (jf. ovf.), hvilket giver anledning til dateringen. Korset målte ca. 50 cm i diameter, og i dets centrum sås en rest af inddrevet jern, formentlig fra en lysetorn.[88] Korset må antages at stamme fra genindvielsen efter opførelsen af hvælvene 1511.

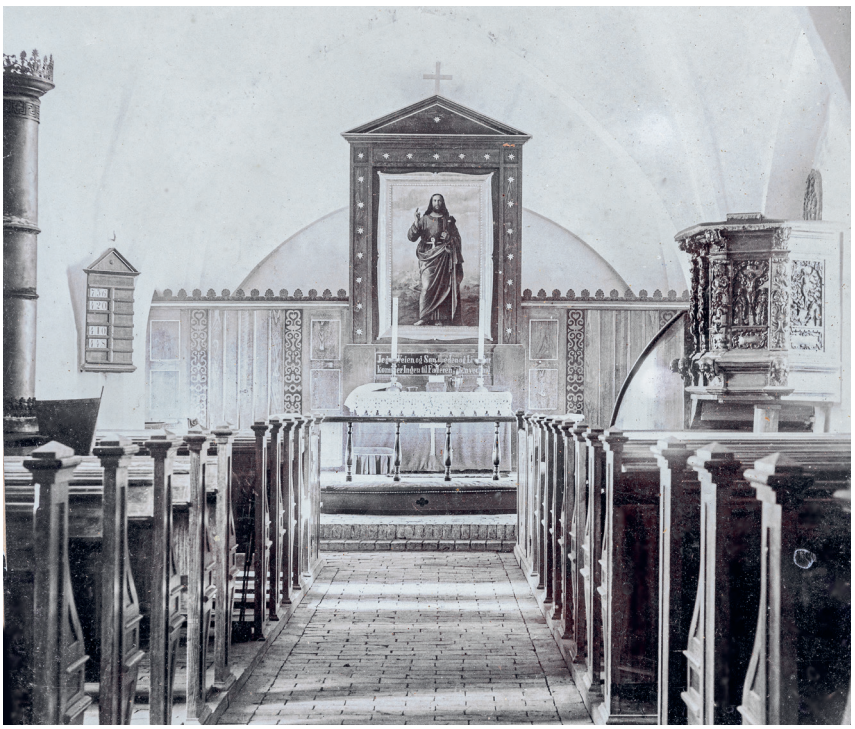

Fig. 26. Indre set mod øst, begyndelsen af 1900-tallet. I kirkens arkiv. – *Interior looking east, beginning of 1900s.*

INVENTAR

Oversigt. Den ældste inventargenstand er den romanske døbefont, der med sine rige farvespor er et af Danmarks bedst bevarede eksempler på døbefontenes bemaling. Dåbsfadet er et Nürnbergarbejde fra 1500-tallet med sekundære, graverede våbenskjolde og initialer for Holger Rosenkrantz og Sophie Brahe samt årstallet 1642. Alterstagerne fra o. 1550-75 er formentlig skænket af Ebbe Munk og Kirsten Viffert.

Prædikestolen er fra 1676 og skænket af kirkeejer Magdalene Rode, enke efter den københavnske købmand Cort Heinrich Mercker; til stolen hører en tavle med ægteparrets våbenskjolde og navne, som hænger på korets sydvæg.

Korbuekrucifikset er fra o. 1700. Det ældste sygesæt er af tin og udført 1703 af Helle Andersen, Odense. Sættet er suppleret med en oblatæske fra o. 1750, udført af Jens Kjeldsen Sommerfeldt, Aalborg. Fra 1700-tallet stammer desuden knæleskamlen og en pengeblok, mens en kirkestævnetavle er fra o. 1800, og en klingpung fra o. 1840. Altersættet er udført 1841 af Peter Petersen, Odense.

Alterbordet og den hesteskoformede alterskranke er formentlig fra 1850 ligesom et alterbordskrucifiks, en dåbskande, præstestolen og fire bænke; sidstnævnte henstår på loftet. Altertavlen med samtidigt (genindsat) maleri (*Kristus*) af Christian Antoni Zehngraf er opsat 1853. En sygekalk af sølv, fælles med Gestelev, er anskaffet 1863. Stolestaderne er fra 1867; det forreste stade i sydsiden blev o. 1885 indrettet til degnestol. Den ældste klokke er støbt 1870 af M. P. Allerup, Odense. Oblatæsken er købt fra Bing & Grøndahl o. 1875, mens alterkanden er anskaffet fra Den Kongelige Porcelænsfabrik i samme periode. Salmenummertavlerne tilkom 1890, og kirkens yngste klokke er støbt 1897 af Maskinfabriken Phønix, Odense.

Fra o. 1900 stammer en alterkalk fra Dansk Forsølvnings Anstalt og en vinskummeske. En alterskål er erhvervet hos Den Kongelige Porcelænsfabrik i begyndelsen af 1900-tallet. Syvstagen blev foræret 1938, og en faksimileudgave af Christian III's bibel, udg. 1928, er en gave fra forlagsboghandler Martin Clausen Creutz 1940. Den ældste messehagel er fra 1943 og et (†)altermaleri, *Den gode hyrde*, som 2021 er udtaget af altertavlen og opsat på dens bagside, er udført 1946 af maler Hans Rasmussen, Faaborg, som en kopi af Niels Skovgaards altertavle fra 1910 til Rigshospitalets kirke. Dørfløjen i våbenhuset er tegnet af arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen, Ollerup, 1954. Orglet er bygget 2001 af P.-G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri, Rødekro. Fra nyere tid stammer i øvrigt lampetterne fra 1984, otte Børge

Fig. 27. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior looking east*.

Mogensen-stole, en messehagel, udført af væver Annemette Beck, Fanø, og kirkeskibet »Concordia«, der er bygget 2011 af Knud Petersen, Herringe. Lysekronerne er anskaffet 2022.

Farvesætning. Altertavlen er nymalet 2021 i brune farver med forgyldning. Prædikestolen står siden 1984 i afrenset eg med trappe i blank fyr, og alterskranken og stolestaderne har ældre egetræsådring. Tekstilerne, fra 2022, er i blå og lyse grønne nuancer, inspireret af farverne i altermaleriet. Den *ældre staffering* er stort set ukendt. Døbefonten har spor af flere lag polykrom bemaling, hvoraf det ældste er fra middelalderen, og på prædikestolen er konstateret rester af en 1700-tals-staffering med blå og rød farve. Formentlig o. 1800 blev prædikestolen hvidmalet, mens †stolestaderne er beskrevet som perlefarvede. I anden halvdel af århundredet blev inventaret egetræsådret ved Christian Antoni Zehngraf,[48] og 1898 blev træværket i koret 'smukt egemalet'.[28] Tekstilerne var i rødt fløjl.

Ældre indretninger. Af middelalderens inventar kendes ud over døbefonten kun en formentlig senmiddelalderlig højaltertavle, der efter biskop Jacob Madsens beskrivelse at dømme kan have haft Anna Selvtredje som motiv. Den stod endnu på alteret ved biskoppens besøg 1589. I koret fandtes desuden en lille skriftestol, og en bogstol kan også have stået der. Åbningen mod skibet var afskærmet med et korgitter med drejede tremmer. En prædikestol var opsat i skibets sydøsthjørne med opgang gennem triumfmuren, og i tårnrummet stod den romanske døbefont, indhegnet af et fontegitter. I tårnet hang en klokke, og 1594 tilkom yderligere en.

O. 1600-25 skænkede Ebbe Munk og Sidsel Høg en renæssance-altertavle med maleri af Nadveren, og 1676 forærede Magdalene Rode, enke efter Cort Heinrich Mercker, en rigt udskåret prædikestol i bruskbarok. I en omtale af kirken 1774 fremhævedes den smukke altertavle og prædikestol.[89]

1850 blev koret revet ned og nyopført (s. 3563). Der anskaffedes nyt alterbord, altertavle og alterskranke, og der blev indrettet præste- og degnestole bag alteret. 1867 blev også stolestaderne fornyet. 1915 fik kirken et †harmonium, som 1941 blev afløst af et †orgel.

Inventaret er senest restaureret 1984 og 2021-22.

Alterbord, formentlig 1850, en kasse af træ, 235×85 cm (oprindeligt ca. 175×85 cm), 102 cm højt. Ved en restaurering 1984 er bordet hævet 8 cm og forlænget knap 30 cm i hver side, således at altertavlen kan stå på det.[90] Bordet er helt dækket af et *alterklæde*, 2022, af mørkeblå uld.

†*Alterklæder*. 1) Omtalt 1862.[11] 2) 1885, med et kors af guldbrokade.[67] 2) 1910, med kors.[80] 3) 1984, af rødt fløjl med kors af guldgaloner.[91]

Alterbryn, nyere, af hvidt bomuld med kniplingsbort langs kanten.

Knæleskamler. 1) 1700-tallet, med svejfet sarg og ben. Skamlen er gråmalet og betrukket med rødt fløjl med en smal guldgalon. Den er nu ude af brug og opbevares i kirken. 2) 2022, betrukket med grøn uld.

Altertavlen (fig. 29), 1853,[48] med samtidigt (genindsat) maleri i storfeltet (jf. ndf.), er et enkelt rammeværk med profileret trekantgavl; sidstnævnte er tilføjet 1984. Stafferingen i brune nuancer med illusionistiske diamantbosser og smalle, forgyldte profiler er udført 2021 som en gentagelse af en staffering fra 1984 (jf. ndf.). I frise- og postamentfelterne, hvoraf det sidste er fornyet 1946, er et skriftsted med forgyldte versaler på sort bund (Joh. 14,6). Bagsiden er mørkegrå.

Fig. 28. Korets indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior of chancel looking east*.

Fig. 29. Altertavle, 1853, med samtidigt maleri udført af Christian Antoni Zehngraf, Svendborg (s. 3572). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altarpiece, 1853, with contemporary painting by Christian Antoni Zehngraf, Svendborg.*

Altertavlen var oprindeligt egetræsmalet med forgyldte ornamenter og sort postamentfelt med forgyldt indskrift (jf. fig. 26 og ndf.). 1946 blev den malet i grå nuancer med forgyldte detaljer og indskrifter,[92] og 1984 udførtes en staffering med illusionistiske bosser i brune nuancer og indskrifter med forgyldte versaler på sort bund, henholdsvis Joh. 10,14 og Joh. 10,28, korresponderende med (†)altermaleriet (ndf.).[93]

Altermaleriet, o. 1853, *Kristus*, er malet af Christian Antoni Zehngraf, Svendborg.[94] Det er udført i olie på lærred,[95] måler 172×108 cm og er indsat i en profileret, forgyldt ramme hvorom en glat, brunmalet ramme, begge fra 2021. Det var oprindeligt indsat i en bred, forgyldt †ramme med svungne yderkanter og perlestav langs inderkanten (jf. fig. 26).[92] Kristus er vist stående med højre hånd løftet i en velsignende gestus og

Fig. 30. Altersæt, 1841, udført af Peter Petersen, Odense (s. 3575). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set, 1841, made by Peter Petersen, Odense.*

en bog i venstre hånd. Han er klædt i en lys rød kjortel med gyldne, broderede borter langs kanterne og hvidt skærf om livet samt en blå kappe med gylden kant. I baggrunden, der er holdt i brunt, blåt og grønt, bugter en vej sig gennem et landskab mod en by. Motivet er stærkt inspireret af J. L. Lunds altermaleri (Velsignende Kristus) i Søllerød Kirke fra 1831 (*DK KbhAmt* 436).[96]

1946 blev maleriet taget ud af altertavlen og ophængt i tårnrummet. Det er restaureret 1984[97] og 2021,[98] hvorpå det blev genindsat på sin oprindelige plads i en ny ramme.

(†)*Altermaleri*, 1946, *Den gode hyrde*, udført af maler og kirkerestaurator Hans Rasmussen, Faaborg, som en kopi af Niels Skovgaards altertavle fra 1910 til Rigshospitalets kirke, nu i Skovgaard Museet (inv.nr. 14.541).[99] Maleriet, olie på lærred, 176×118 cm, er indsat i en profileret ramme med rundbuet indsats. Det viser Jesus som en ung mand med stråleglorie og rød kappe, knælende ved et vandløb med venstre arm beskyttende om et såret lam, idet han med højre hånd opsamler vand for at vaske blodet af det. Baggrunden er udfyldt af blomstrende vækster. Forneden er indskrift med røde versaler og antikva, i venstre side: »N. Skovgaard pinx(it) 1910«, i højre side: »Hans Rasmussen cop(it) 1946«.[100] Maleriet var indsat i altertavlen 1946-2021,[80] hvorefter det blev ophængt på tavlens bagside.

Altertavlen afsluttedes oprindeligt af en †trekantgavl kronet af et kors og flankeredes af †panelvægge med akantusfrise, hvorigennem der var adgang til en †præste- og degnestol (jf. s. 3586). Åbningerne var skærmet med røde gardiner, som 1898 blev erstattet af dørfløje (jf. fig. 26).[28] 1946 blev altermaleriet og postamentfeltet fornyet, mens gavlstykket og panelvæggene blev kasseret; som erstatning for sidstnævnte udførtes to lave sidepartier af fyldingspanel.[101] Det oprindelige postamentfelt er fastgjort på tavlens bagside; det måler 27×140 cm og er sortmalet med indskrift med forgyldt antikva: »Jeg er Veien, og Sandheden og Livet, der kommer Ingen til Faderen, uden ved mig« (Joh. 14,6).Ved en restaurering 1984 udførtes et nyt, tre-

kantet gavlstykke og sidestykkerne blev kasseret.[93] 2021 er det oprindelige altermaleri genindsat.

†*Altertavler*. 1) Senmiddelalderlig, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen: »1 gamble Skarns Taffle met Jomfrue Marie oc 2 Billeder i Armen«;[102] muligvis en fremstilling af Anna Selvtredje.[103]

2) Formentlig o. 1600-1625, skænket af Ebbe Munk og Sidsel Høg, med †maleri af Nadveren.[52] 1762 fremgår, at tavlen havde våbenskjolde svarende til alterstagernes, dvs. Munk og Viffert, Ebbe Munks fædrene og mødrene våben.[104] 1774 blev den beskrevet som 'smuk',[89] men 1833 var den så forfalden, at den var ved at falde ned.[105] 1846 blev tavlen af kirkeejeren betegnet som 'mindre heldig' og foreslået udskiftet, hvilket skete få år senere.[65]

Altersæt (fig. 30), 1841, udført af Peter Petersen, Odense. *Kalken*, 24 cm høj, med drevet udsmykning, har cirkulær fod med bort af spidse tunger omgivet af bladværk samt indskrift med graveret skriveskrift: »Omgjort 1841«. Skaftet er kanneleret med glat midtring og ender foroven i en vulst med laurbærkrans. Et lille, indknebent led danner overgang til det pokalformede bæger, der forneden har kraftig bladranke med frugter, foroven et bånd med en spinkel ranke med blade og blomster på nopret bund. Kalken har ingen stempler. *Disken*, 14,7 cm i diameter, er glat. Under bunden er tre næsten udpudsede stempler, heraf to mesterstempler for Peter Petersen[106] og et utydeligt stempel. Sættet må efter indskriften på kalken at dømme være udført af sølvet fra et ældre †*altersæt*.

2) (Fig. 31), o. 1900, fra Dansk Forsølvnings Anstalt, af sølvplet, 25 cm høj, med klokkeformet fod, slankt balusterformet skaft over lille kugleled og pæreformet bæger. Under bunden firmaets mærke »DFA« samt »2106«. Ude af brug, opbevares i præstegården.

Oblatæske, o. 1875, fra Bing & Grøndahl, 6 cm høj, 13,8 cm i diameter, af sort porcelæn med hvidt kors med trepasender i lavt relief på låget samt hvide profiler om låg og bund; de hvide partier har spor af oprindelig forgyldning. Under bunden er porcelænsmærke.

†*Oblatæske*, omtalt 1862, af pap.[11]

Sygesæt. 1) (Fig. 32), 1703, udført af Helle Andersen, Odense. Sættet, der er af tin, omfatter kalk og disk og opbevares i et samtidigt futteral af træ. Kalken, 14 cm høj, har profileret fod, cylinderskaft med profileret knop og lavt, bredt bæger hvorpå indskrift med fordybede versaler: »Anno 1703 d 1 marsy«. Disken, 9,5 cm i diameter, har tilsvarende indskrift på fanen samt mesterstempel for Helle Andersen, Odense (fig. 75).[107] Futteralet, 20 cm højt, er drejet med stor knop foroven; det er hængslet med messinghængsler på siden samt ved bunden og toppen.

2) (Fig. 33), o. 1750, oblatæske til brug ved hjemmeberettelse, udført af Jens Kjeldsen Sommerfeldt, Aalborg. Af sølv, 3,5 cm høj, 6 cm i diameter, med let kuplet låg med glat lågflade. Under bunden er et udpudset mesterstempel.[108]

3) (Fig. 34), 1863,[109] sygekalk, af sølv, 12 cm høj, med stejl, keglestubformet fod, glat knop hvorover indknebent skaftled og stejlt bæger med udkraget munding. På bægeret er indskrift med graveret skriveskrift: »Herringer og Giestelev«.

Fig. 31. Kalk, o. 1900, fra Dansk Forsølvnings Anstalt (s. 3575). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chalice, c. 1900, from Dansk Forsølvnings Anstalt*.

Fig. 32. Sygesæt nr. 1, 1703, udført af Helle Andersen, Odense, i samtidigt futteral (s. 3575). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set for the sick no. 1, 1703, made by Helle Andersen, Odense, in contemporary case.*

Alterkande, o. 1875, fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, 33 cm høj, af sort porcelæn med forgyldt kors med trepasender i lavt relief på korpus og forgyldte profiler om fod og munding. Under bunden er porcelænsmærke.

Vinskummeske (fig. 35), o. 1900, 16,4 cm lang, i skønvirke med snoet skaft med bladled ved overgangen til skeen og hulet knop med kvindeansigt på for- og bagside. Ingen stempler.

Alterskål, begyndelsen af 1900-tallet,[28] fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, oval, 20×16 cm, 11 cm høj, af sort porcelæn med forgyldt kors, svarende til alterkanden.

Alterstager (fig. 36), o. 1550-75,[110] af messing, 39 cm høje, formentlig skænket af Ebbe Munk og Kirsten Viffert.[111] Stagerne har hvælvet fod, balusterskaft med vaseformet led mellem skaftringe

Fig. 33. Sygesæt nr. 2, o. 1750, en oblatæske udført af Jens Kjeldsen Sommerfeldt, Aalborg (s. 3575). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set for the sick no. 2, c. 1750, a wafer box made by Jens Kjeldsen Sommerfeldt, Aalborg.*

og hvælvet lyseskål. Foran de to nederste skaftringe er på hver stage monteret en skjoldformet plade med graveret, hjelmprydet våben for henholdsvis Munk og Viffert.

Syvstage (fig. 37), 1938,[31] foræret til kirken. Af messing, 46 cm høj, med kuplet fod og cylinderskaft, der afsluttes af et kors. Fra skaftet udgår to fligede arme, der bærer en svejfet lysholder med roset i hver side og vaseformede lysepiber.

Biblen, faksimile af den danske bibel 1550 (Christian III's bibel), udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Kbh. 1928, skænket 1940 af forlagsboghandler Martin Clausen Creutz, søn af tidligere lærer ved Herringe skole Asmus Diederich Creutz og hustru Anna.[31] I brunt hellæderbind med borter af stemplede planteornamenter og bibelske scener (Syndefaldet, Kobberslangen, Korsfæstelsen og Opstandelsen) samt midterfelt med arabesk. På ryggen »Biblia« med forgyldte versaler. Bogen lukkes med to spænder af messing. På første side er giverindskrift med skriveskrift. En tilsvarende bibel findes i Vester Skerninge (s. 3177).

†*Bibel*. 1589 nævnes, at kirkens bibel var udlånt til fogeden på Fjællebro.[12]

Fig. 34. Sygesæt nr. 3, 1863 (s. 3575), en kalk. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set for the sick no. 3, 1863, a chalice.*

Fig. 35. Vinskummeske, o. 1900 (s. 3576). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Wine skimmer, c. 1900.*

†*Bogstol*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen, af eg, beskrevet som 'god'.[12]

Alterbordskrucifiks (fig. 38), o. 1850,[11] af sortlakeret træ, 41 cm højt, med støbt Kristusfigur af forgyldt metal, 14 cm høj. Figuren hænger tungt i skrå, strakte arme, hovedet falder mod højre, knæene er bøjede og højre fod lagt over venstre. Lændeklædet er bundet med stor, nedhængende snip ved højre hofte. Korstræet er nedfældet i et karnisprofileret postament. Til korsstammen er fastgjort et ark af forgyldt metal med indskrift med sorte versaler: »INRI«.

Messehagler. 1) 1943,[31] af rødt fløjl med rødt for, kantet med guldgaloner og med tilsvarende rygkors. På rygstykkets inderside er årstallet for anskaffelsen broderet med gylden tråd: »1943«.

2) 1980'erne, udført af væver Annemette Beck, Fanø, af lys uld med indvævet dekoration af gyldne strå med aks og for af lys silke.

†*Messehagler*. 1) Omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen og beskrevet som 'god'. Hagelen var af fløjl med 'dobbelt' kors af gyldent damask.[12]

2) Formentlig o. 1840,[112] af bomuldsfløjl med sølvgaloner. 1870 ønskedes den ombyttet med en ny af silkefløjl med ægte guldgaloner.[28] Det kan være denne, der nævnes 1918.[11]

Fig. 36-37. 36. Alterstager, o. 1550-75, formentlig skænket af Ebbe Munk og Kirsten Viffert (s. 3576). 37. Syvstage, 1938 (s. 3577). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *36. Altar candlesticks, c. 1550-75, probably donated by Ebbe Munk and Kirsten Viffert. 37. Seven-branched candelabra, 1938.*

Alterskranke (jf. fig. 28), formentlig 1850, af træ, hesteskoformet med slanke, drejede balustre med profilringe under en glat håndliste. Knæfaldet, muligvis fornyet 1881,[11] har firpasformede gennembrydninger. Balustrene er ådrede med forgyldte profiler, mens håndlisten er i blank eg; knæfaldet er ligeledes ådret.[93] 1898 blev balustrene bronzeret og knæfaldets hynder betrukket med rødt plys. Dette blev senest fornyet 1984 og er 2022 erstattet af grøn uld.[113] Tilsvarende alterskranker findes i bl.a. Krarup (1849, s. 3521), Åstrup (1852-53, s. 3114) og Espe (1855/56, s. 3720).[114]

†*Alterskranke*, omtalt i 1820'erne, da man ønskede knæfaldet betrukket.[35] 1836 ønskedes skrankens rækværk fornyet.[35]

Døbefont (fig. 39-40), romansk, tilskrevet »Hvicmanne« eller hans værksted.[115] Fonten består af en fod af grå granit og en kumme af rød granit; den samlede højde er ca. 92 cm. Foden, 40 cm høj, er keglestubformet med trekvartrundstav ved overgangen til det cylinderformede skaftled.

Fig. 38. Alterbordskrucifiks, o. 1850 (s. 3577). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion table crucifix, c. 1850.*

Fig. 39. Døbefontens nordside med rester af bemaling (s. 3579). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *North side of the font with traces of painting.*

Kummen, ca. 52 cm høj, 71 cm i tværmål, har et bredt bælte med rankeslyng mellem to smallere bånd med små, cirkulære ornamenter. På den skrå underside er en bort af tætstillede tunger, indrammet af tovsnoninger. Foroven på kummen, lige under den øverste cirkelbort, er over for hinanden to fordybede huller, formentlig spor efter en lukkemekanisme, der har fastholdt et †*fontelåg*.[116]

Staffering. På kummens nordside er et ca. 50 cm bredt, meget velbevaret parti med spor af flere farvelag (fig. 39), og overalt på den udhuggede dekoration ses små rester af maling. Ved en farvearkæologisk undersøgelse 2021 kunne der skelnes fire farvelag:[117] 1) I det ældste lag, antagelig det oprindelige fra middelalderen, var kummen sortmalet med gul og grøn ornamentik, mens foden var ensfarvet sort. 2) I det næste lag, antagelig fra 1500-1600-tallet, havde kummen grå bund med dekoration af blomster eller blade i rød og muligvis sort farve samt rød og okkerfarvet

Fig. 40. Døbefont, romansk (s. 3578). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque font.*

Fig. 41. Dåbsfad, 1500-tallet (s. 3580). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal dish, 1500s.*

ornamentik. Foden var rød. 3) I det tredje lag, antagelig fra 1600-1700-tallet, havde kummen grå bund med hvid konturering af ornamentikken, der var malet i lys okker og brun. Foden var grå. 4) Det yngste lag, antagelig fra o. 1750-1850, var en ensfarvet, varm grå farve på kumme og fod.

Fonten tilhører den mere enkle undergruppe af den midtfynske type, der er dekoreret med rankeslyng uden figurfremstillinger.[118] Til denne gruppe hører også den af »Hvicmanne« signerede, men stærkt ophuggede font i Åstrup (s. 3114) samt fontene i bl.a. Kirkeby (s. 2095) og Otterup (*DK Odense* 4925). 1882 ønskedes fonten afrenset,[11] hvilket ikke blev udført særlig grundigt, og med sine rige farvespor er den et af Danmarks bedst bevarede eksempler på døbefontenes historiske bemalinger.[119] 2021 blev farvelagene undersøgt og bemalingen konserveret ved konservator Line Bregnhøi, Nationalmuseet.[117]

1589 stod fonten i tårnet, men biskop Jacob Madsen bemærkede, at den skulle flyttes til †koret.[12] I anden halvdel af 1940'erne blev den flyttet fra korets nordvesthjørne til skibets nordøsthjørne, hvor den er nedmuret i gulvet (jf. fig. 53).[120]

Dåbsfad (fig. 41), fra 1500-tallet, et Nürnbergarbejde af messing med drevet og stemplet udsmykning, 46,5 cm i diameter. Fadet er af den velkendte type med en fremstilling af Bebudelsen i bunden, omgivet af to bånd med majuskelindskrift, der ikke lader sig tyde med sikkerhed, samt en bort af stemplede blade.[121] På fanen er to borter med henholdsvis stemplede kors og blade, og samme sted er sekundært graveret to våbenskjolde for ægteparret Holger Rosenkrantz og Sophie Brahe ledsaget af deres initialer, henholdsvis »HRK« og »SB« samt årstallet »1642«, året for Holger Rosenkrantz' død (fig. 76).[122] Under bunden er et bomærke (fig. 77). Lignende fade findes i adskillige kirker, bl.a. Svendborg Vor Frue (s. 347), Fjaltring (*DK Ringkøbing* s. 1658) og Vrigsted (*DK Vejle* 1333).[123]

Dåbskande (fig. 42), o. 1850, sandsynligvis udført af Niels Frederik Ebbesen Sørensen, af tin, 27,5 cm høj, med urneformet korpus og kuplet låg med profileret knop. Kanden er af en velkendt type, der findes i talrige kirker, f.eks. Bregninge (s. 2497), Bjerreby (s. 2736) og Espe (s. 3721).

†*Fontegitter*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen i forbindelse med døbefonten: »Funtet i Tornet, Traller for«.[12] Gitteret har antagelig været opsat for åbningen til tårnrummet.

Fig. 42. Dåbskande, o. 1850 (s. 3580). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal dish, c. 1850.*

Fig. 43. Korbuekrucifiks, o. 1700 (s. 3581). Fotograferet hos Steensberg Konservering. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chancel arch crucifix*.

Korbuekrucifiks (fig. 43), o. 1700.[124] Kristusfiguren, der måler 135×118 cm, hænger i skrå arme. Hovedet med halvlangt, glat hår, flettet tornekrone og tvedelt, lokket hageskæg er faldet mod højre skulder, øjnene og munden er lukkede. Kroppen er slank med indtrukket mellemgulv og sidesår i venstre side, benene er parallelle og højre fod lagt over venstre. Det smalle lændeklæde har vandrette folder og er bundet med en kort snip midtfor samt ved højre hofte. Korstræet, der er fornyet, måler 204×118 cm og har foroven påsat ark med »INRI« med fordybede versaler.

Korbuekrucifikset har sekundær staffering, sandsynligvis fra en restaurering 1947 ved maler

Fig. 44. Prædikestol, 1676, skænket af Magdalene Rode, enke efter Cort Heinrich Mercker (s. 3582). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pulpit, 1676, donated by Magdalene Rode, widow of Cort Heinrich Mercker.*

Hans Rasmussen, Faaborg.[125] Kristusfiguren har lys hud med rød farve ved nagler og sidesår, mørkebrunt hår og skæg, forsølvet krone med grøn lasur og forgyldt lændeklæde, til dels med rød lasur. Korset er brunbejdset med gulligt skriftark med forgyldt indskrift.[98] Under den nuværende staffering findes mindst to ældre stafferinger.[126]

1904 lå figuren på loftet i medtaget tilstand.[28] Den blev efterfølgende restaureret, monteret på et nyt kors og ophængt på korbuen over døbefonten.[127] Det er istandsat 2021.[98]

†*Korgitter*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen: »Choret indluct met Dør oc Trallier suerid«;[12] dvs. et gitter af drejede tremmer, forsynet med en dør.

Prædikestol (fig. 44), 1676, skænket af Magdalene Rode, enke efter den københavnske købmand Cort Heinrich Mercker;[128] bestående af en kurv af eg i fire fag med relieffer, en nyere bærestolpe af fyrretræ og en opgang fra 1984, ligeledes af fyr med trin af eg.[38] Til stolen hørte oprindeligt en †himmel, hvorpå en tavle med indskrift og våbenskjolde angiveligt har været opsat.

Kurven fremstår som en tresidet karnap mod kirkerummet, mens det fjerde fag, der er ca. 10 cm smallere end de øvrige, er opsat parallelt med midtfaget og danner overgang til opgangspanelet. De enkelte fag adskilles af joniske hermer, skiftevis mandlige med kraftig moustache og kvindelige; skafterne er dannet af vrængemasker og rulleværk. Storfelterne indrammes af flammelister og deles forneden af en vandret profil med tandsnit hvorunder tværrektangulære bruskværkskartoucher, der antagelig oprindeligt har båret malede henvisninger til skriftsteder, korresponderende med relieffernes motiver. Postament- og frisefelterne er glatte og kan ligeledes have båret malede indskrifter (jf. ndf.); de adskilles af bøjler, hvoraf de nedre er prydet med mandshoveder med tunget klæde om hoved og hals (fig. 45), de øvre med englehoveder. Storfelternes relieffer, der er udført efter grafiske forlæg, er anbragt under bueslag med bruskværk og viser regnet fra opgangen: 1) (Fig. 46), *Bebudelsen*. Maria knæler ved en bedepult med venstre hånd på brystet og højre hånd løftet. Hun vender hovedet mod Gabriel, som svæver med en blomstrende gren i højre hånd og venstre hånd løftet mod himlen, hvor helligåndsduen kommer til syne i en skybræmme. Over Marias hoved hænger en kurv med et klæde; det forhæng, hun ifølge legenden skulle væve til templet i Jerusalem. Motivet er udført efter et kobberstik af Hieronymus Wierix efter tegning af Hans Verheyden 1576-1625.[129] 2) (Fig. 47), *Hyrdernes tilbedelse*. Det nøgne Jesusbarn bliver fremvist liggende i et klæde i krybben med højre hånd løftet i en velsignende gestus. Tv. knæler Maria med højre hånd mod brystet, mens hun med venstre hånd holder klædet. Th. er en knælende hyrde og i baggrunden en stående; begge har blottet hoved og holder hatten mod brystet. Bag dem æder dyrene. Motivet må være udført efter kobberstik af Johann Sadeler efter tegning af Maerten de Vos 1579, let tilpasset.[130] 3) (Fig. 48), *Korsfæstelsen*. Kristus hænger tungt i armene omgivet af en skybræmme; over hans hoved er et skilt med »INRI« med reliefversaler. Th. for korset står Maria med hænderne mod brystet, og tv. Johannes, der har hænderne foran sig i en afværgende gestus. Forlægget er ikke identificeret. 4) (Fig. 49), *Opstandelsen*. Kristus med stråleglorie og sejrsfanen i højre hånd svæver over kisten i en skybræmme. I forgrunden sidder en netop vågnet soldat, mens en anden flygter. Motivet er efter et kobberstik af Cornelis Cort 1569 efter maleri af Giulio Clovio.[131]

Prædikestolen hviler på en rund bærestolpe med profilringe på et firesidet postament. Opgangen er en trappe med fyldingspanel.

Staffering. Prædikestolen står siden 1984 i afrenset eg med enkelte, forgyldte profiler. Den oprindelige staffering er ukendt, men omfattede efter alt at dømme en indskrift, formentlig i frise- og/eller postamentfelterne: »Opløft din Røst som en Basun og kundgjør mit Folk deres Overtrædelse og Jacobs Huus deres Synder« (Es. 58,1) samt årstallet »1676« (jf. også tavle ndf.).[132] Ved en undersøgelse 1981 konstateredes farverester fra en 1700-talsstaffering med rødt og blåt,[92] som formentlig o. 1800 blev afløst af en hvid bemaling

Fig. 45. Mandshoved. Detalje af prædikestol (s. 3583). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Male head. Detail of pulpit.*

Fig. 46-47. Detaljer af prædikestol. 46. Bebudelsen (s. 3583). 47. Hyrdernes tilbedelse (s. 3583). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Details of pulpit. 46. The Annunciation. 47. The Adoration of the Shepherds.*

og o. 1850 af en gul egetræsådring, sidstnævnte udført af Christian Antoni Zehngraf, Svendborg.[48] 1897 blev stolen afrenset og 'bonet';[28] formentlig blev den da påført en mørk laklasur, som afrensedes 1984.[93]

Til prædikestolen hørte oprindeligt en †himmel, hvortil en tavle med våbenskjolde, givernavne og årstal angiveligt var fastgjort (jf. ndf.).[133] Antagelig ved forandringerne 1850 blev stolen ombygget, så kurvens to første fag gik lige frem fra †opgangen og de to andre dannede et fremspring.[134] O. 1930 blev †opgangen fornyet.[11] 1984 blev prædikestolen fuldstændig adskilt, afrenset og ført tilbage til sin oprindelige form. Samtidig udførtes nyt gulv, opgangspanel og trappe.[93]

Tavle med våben og indskrift (fig. 50), 1676, af træ, ca. 52×58 cm, oval; langsiderne er på midten trukket ud i en spids. Tavlen udfyldes af to borgerlige våbenskjolde med hjelmklæde af akantus samt hjelmfigur; hjelmenes gitre er brækket af. Langs kanten er indskrift i form af givernes navne med reliefversaler: »Cort Hinrich Merker Magdalena Rhode« samt årstallet for donationen: »1676«. Tavlen er sortmalet med forgyldt indskrift; våbenerne er malet med rødt, blåt, grønt, brunt, hvidt og forgyldning.[135] Tavlen, der angiveligt oprindeligt var fastgjort til prædikestolens †himmel, hænger på korets sydvæg.

†*Prædikestol*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen med betegnelsen 'ny'.[12] Stolen var opsat i ski-

Fig. 48-49. Detaljer af prædikestol. 48. Korsfæstelsen (s. 3583). 49. Opstandelsen (s. 3583). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Details of pulpit. 48. The Crucifixion. 49. The Resurrection.*

bets sydøsthjørne med opgang gennem †triumfmuren (jf. s. 3562).[52]

†*Prædikestolsbeklædning*, o. 1885, svarende til alterklædet og forsynet med guldfrynser.[67]

Stolestader (jf. fig. 53), 1867,[136] med 114 cm høje fyldingsgavle med pyramideformet afdækning, svejfet armlæn og fyldingsryg. Forrest i sydrækken og ved udgangen til våbenhuset er forpaneler af fyldingspanel, og på den bageste stol sammesteds er monteret salmebogsreol. Stolene er egetræsådrede i to nuancer med en smal, forgyldt profil på gavlen. På sæderne er hynder af grøn uld fra 2022. Stolene er opstillet med 11 bænke i syd og 12 i nord; forrest i nordsiden ved døbefonten er desuden en bænk langs væggen. Det forreste stolestade i sydrækken tjener siden o. 1885 som degnestol (jf. ndf.).[11] Tilsvarende stolestader findes i bl.a. Brahetrolleborg (1847, s. 3423), Krarup (1849, s. 3524), Åstrup (1852-53, s. 3117), Espe (1855/56, s. 3724) og Kirkeby (1868, s. 2098).

†*Stolestader*, uvis datering. 1804 var fire stolerækker stærkt forfaldne.[73] 1862 var stolene opstillet med 21 rækker i nordsiden og 18 i sydsiden. De tre forreste stole i hver side var 'indklædte' (†*lukkede stole*), og 14 stole i nord og 11 i syd var forsynet med døre. Stolene var malet med perlefarve.[11]

Præstestol (jf. fig. 28), o. 1850, armstol af mørkbejdset træ med retkantet kopstykke, svungne

Fig. 50. Tavle med våbenskjolde og giverindskrift, 1676, oprindelig fastgjort til prædikestolens †himmel (s. 3584). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tablet with escutcheons and donor's inscription, 1676, originally fixed to the †canopy of the pulpit.*

armlæn, drejede forben og lige bagben. Ryg og sæde er 2022 polstret med grøn uld; tidligere med rødt fløjl. Stolen stod formentlig oprindeligt bag alteret, hvor der o. 1850 indrettedes †*præste- og degnestol* (jf. s. 3574).[11] Nu i korets nordøsthjørne.

†*Skrifte- og præstestol*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen, 'lille'. Stolen stod i †koret.[12] Det kan være denne, der 1838 skulle have nyt gulv.[137]

Degnestol, indrettet o. 1885 i det forreste stolestade i sydrækken neden for prædikestolen (jf. ovf.).[11]

Otte *løse stole*, nyere, Børge Mogensen J39 ('folkestolen'), af eg med flettet sæde.

Fire *bænke*, o. 1850, med svejfede ben, egetræsmalede, er hensat på loftet.

Bord, 2018, af sæbebehandlet eg, fra Haslev Møbelsnedkeri. Ved prædikestolen.

Pengeblok (fig. 51), 1700-tallet, af eg, anbragt på en nyere komplettering af samme materiale; samlet højde 85 cm. Forsidens låge er dækket af en jernplade, der er hængslet med tilsvarende tætsiddende bånd og sikret med et overfaldslukke. Foroven er yderligere et omløbende bånd og øverst et svejfet beslag med pengerille. I blokhusets indre er en tværgående jernstang til ophæng af en pose eller skuffe. Blokken står ved udgangen til våbenhuset (jf. fig. 20).

†*Pengetavler*. 1-2) Omtalt 1836;[48] den ene var forsynet med en sølvklokke, som vejede 3 lod.[11]

Klingpung, o. 1840,[138] med drejet skaft af brunbejdset træ, dølle af jern med øsken til fastgørelse af en †klokke og pose af sort skind. Posen er i dårlig stand.

To †*pengebøsser*, omtalt 1862.[11]

Dørfløje. *Udvendige*. 1) (Jf. fig. 15), o. 1904,[11] fladbuet revledør med båndhængsler med dråbeformede ender og stalddørsgreb, alt hvidmalet. I trappehuset.

2) (Jf. fig. 13), 1954, tegnet af arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen, Ollerup,[38] en dobbeltfløj

af eg. Ydersiden er samlet af lodrette brædder og forsynet med fligede porthængsler af galvaniseret jern. På indersiden danner profileret rammeværk kvadratiske fyldinger. Rosetprydede dørgreb af jern. For indgangen i våbenhuset.

Indvendig dørfløj (jf. fig. 20), antagelig anden halvdel af 1800-tallet, enkeltfløj med to gange fire profilerede fyldinger og dørgreb af træ mellem skib og våbenhus. Fløjen er egetræsådret (nyådret 1984).[139]

†*Dørfløje*. *Udvendige*, i indgangen i våbenhuset. 1) 1608, bekostet af Ebbe Munk. Fløjen var forsynet med en udskåret indskrift, som 1762 blev afskrevet af Søren Abildgaard: »Anno 1608 den 7 Novemb(er) lod erlig oc velbyrdig mand Ebbe Munck til Fiellebrov giøre denne Kierke Dør«.[140] Nedtaget i 1800-tallet. 2) 1800-tallet, en fyldingsdør.[125]

Fig. 51. Pengeblok, 1700-tallet (s. 3586). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Money box, 1700s.*

Fig. 52. Salmenummertavle, 1890 (s. 3589). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Hymn board, 1890.*

Orgel (jf. fig. 53), 2001, med 11 stemmer, to manualer og pedal. Bygget af P.-G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri, Rødekro. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Fløjte 4', Quint 2⅔', Oktav 2'. Svelleværk: Gedakt 8', Kobbelfløjte 4', Blokfløjte 2', Quint 1⅓'. Pedal: Subbas 16'. Cymbelstjerne. Manualomfang C-g^3, pedalomfang C-f^1. Koblinger: II/I, I/P, II/P. En stemme (Gedakt 8') og klokkespillet fra det tidligere †orgel er genanvendt.[38] Orglet, der er tegnet af arkitekt Ebbe Lehn Petersen,[38] er opstillet på gulvet i tårnrummet med østvendt facade og spillebord.

†*Orgel*, 1941, med fem stemmer. Bygget af A. C. Zachariasen, Aarhus. Disposition (C-f^3): Bordun 16', Principal 8', Gedakt 8', Gemshorn 4', Flachfløjte 2'. Klokkespil. Orglet kostede 5.828

Fig. 53. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior looking west.*

Fig. 54. »Concordia«. Kirkeskib, 2011, bygget af Knud Petersen, Herringe (s. 3590). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *"Concordia". Church ship, 2011, built by Knud Petersen, Herringe.*

kr., hvoraf 5.150 kr. var indkommet i gaver. Pneumatisk aktion, keglevindlade. Orglet, der var tegnet af arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen, Ollerup,[141] havde prospektpiber af sølvbronzeret zink.[142] Det var placeret på gulvet i tårnrummet med østvendt facade og spillebord mod syd.

†*Harmonium*, 1915, skænket af grevinde Jessie Ahlefeldt-Lauervig-Bille, Fjællebro.[141]

Fire *salmenummertavler* (fig. 52), 1890,[11] til skydebrikker, med kraftigt profileret fodliste og gesims, kronet af et trekantet gavlstykke med profileret knap. Tavlerne er egetræsådrede med forgyldte profiler, brikkerne er hvide med sorte cifre.

Fire sortmalede †*salmenummertavler* er omtalt 1862.[11]

Kirkestævnetavle (fig. 55), o. 1800, 24×42 cm, sortlakeret med indskrift med lys fraktur: »Lyses til Kirke Stævne«. På den anden side er indskrift med gul skriveskrift: »K: T: Lyses til Kirke Stævne«. Tavlen hænger på våbenhusets nordvæg.

Lysekroner (jf. fig. 53), to barokkopier, af uvis alder,[143] anskaffet og ophængt 2022. Kronerne har 2×8 s-svungne, fligede arme hvorover otte små pyntearme med gennembrudte opstandere, alt udgående fra en balusterstamme, der forneden afsluttes af en profileret hængekugle med knop, foroven af en skjoldholdende mandsfigur samt en trepasformet ophængsring. Kronerne hænger i skibet i sorte jernstænger med gyldne kugler.

To †*lysekroner*, 1901,[144] i skønvirkeinspireret 'dragestil' med tre slyngede arme med kupler af

Fig. 55. Kirkestævnetavle, o. 1800 (s. 3589). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Parish meeting board, c. 1800.*

Fig. 56-57. Klokker. 56. Nr. 1, 1870, støbt af M. P. Allerup, Odense (s. 3590). 57. Nr. 2, 1897, støbt af Maskinfabriken Phønix, Odense (s. 3590). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bells. 56. No. 1, 1870, cast by M. P. Allerup, Odense. 57. No. 2, 1897, cast by Maskinfabriken Phønix, Odense.*

hvidt glas.[38] Oprindeligt til petroleum, men ændret til elektrisk lys.

†*Lamper.* 1) 1941,[145] hvide pendler. 2) 1966,[38] fire PH-kogler i mat kobber.

14 *lampetter*, 1984, udført af firmaet Lampas, Ringe, efter tegning af Ebbe Lehn Petersen, med skærm af hvidlakeret metal, er opsat på væggene.[38]

Kirkeskib (fig. 54), 2011, »Concordia«, bygget af Knud Petersen, Herringe. Tomastet skonnert, en kopi af en Baltimore Clipper fra 1825.[146] Skroget er sort med hvid vandlinje og bronzefarvet bund. Navnet er anført med forgyldte versaler på begge sider af stævnen. Ophængt i nordsiden af skibets første fag.

Et †*tårnur* er omtalt 1760.[147]

Klokker. 1) (Fig. 56), 1870, omstøbt af M. P. Allerup, Odense, af en †klokke (jf. ndf.). 77 cm i diameter. Om halsen er en versalindskrift mellem rundstave, ledsaget af mæander- og palmetteborter:[148] »F Bille Brahe Egeskov. Omstøbt af M. P. Allerup i Odense aar 1870«.[149] Klokken hænger i en slyngebom i klokkestolens nordside.

2) (Fig. 57), 1897, omstøbt af Maskinfabriken Phønix, Odense, af †klokke nr. 3 (ndf.). 75 cm i diameter. Om halsen versalindskrift mellem rundstave; første linje er gentaget fra †forgængeren: »Støbt af P. Petersen Kjøbenhavn anno 1803 Gud alene æren/ Omstøbt af Maskinfabriken Phønix Odense anno 1897«. Klokken hænger i en slyngebom i klokkestolens sydside.

†*Klokker.* 1) Omtalt 1589.[12]

2) 1594; årstallet var anført på klokken.[89] Herefter synes kirken at have haft to klokker;[150] 1870 var den ene revnet og måtte omstøbes (jf. klokke nr. 1 ovf.).[151]

3) 1803, støbt af P. Petersen, København, ophængt 1804.[73] Om halsen var et ornamenteret bånd med indskrift, der ved omstøbning 1897 blev gentaget på den nye klokke (klokke nr. 2 ovf.).[152]

Fig. 58. Epitafium, o. 1560, over Ebbe Munk til Fjællebro (†1560) og hans to hustruer Maren Clausdatter Bonde og Kirsten Tønnesdatter Viffert (s. 3592). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Sepulchral tablet, c. 1560, commemorating Ebbe Munk of Fjællebro (†1560), and his two wives, Maren Clausdatter Bonde and Kirsten Tønnesdatter Viffert.*

Fig. 59. Epitafium, o. 1560, over Ebbe Munk til Fjællebro (†1560), og hans to hustruer Maren Clausdatter Bonde og Kirsten Tønnesdatter Viffert (s. 3592). Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. – *Sepulchral tablet, c. 1560, commemorating Ebbe Munk of Fjællebro (†1560), and his two wives, Maren Clausdatter Bonde and Kirsten Tønnesdatter Viffert.*

GRAVMINDER

I koret findes et epitafium fra o. 1560, og i våbenhuset er tre gravsten fra 1600-1700-tallet opsat sammen med en nyere mindetavle. Et †gravkapel med tilhørende krypt, der var opført ved †korets sydside af Ebbe Munk og Sidsel Høg i begyndelsen af 1600-tallet, blev nedrevet 1850.

Epitafium (fig. 58-59 og 78-79), o. 1560, over Ebbe Mvnck (Munk) til Fjællebro, †23. aug. 1560,[153] og hans to hustruer, Mari(ne) Clavsdot(ter) (Maren Clausdatter Bonde) og Kersti(n) Tø(nn) isd(atter) (Kirsten Tønnesdatter Viffert).[154]

Figursten af kalksten, 210×134 cm; midt på stenen er en stor, tværgående revne. Indskriften står med reliefversaler i fodfeltet, mens topfeltet rummer de afdødes fædrene og mødrene våben, seks i alt, hvis sammenflettede hjelmblade udfylder fladen.[155] I figurfeltet, der langs siderne indrammes af slanke, leddelte balustersøjler med kugleled, står Ebbe Munk let vendt mod højre og flankeret af sine to hustruer. Alle tre har åbne, detaljeret udformede øjne. Ebbe Munk har lodrette rynker mellem brynene samt overskæg. Han bærer hjelm med opslået visir, der rager op foran våbenfrisen, og fuld rustning med stridshandsker og bredsnudede støvler med sporer. Han griber med begge hænder om sit sværd. Ved hans højre side står Marie Clausdatter med hænderne samlet foran livet. Hun bærer konehue og er klædt i fodlang kjole med pufærmer over en underdel med lange ærmer. Forneden på kjolen er tre brede, ornamenterede bånd, og nederst er hendes brede skosnuder synlige. Om halsen har hun to kraftige kæder, den ene med en korsprydet medaljon. Ved Ebbe Munks venstre side står Kirsten Viffert med hænderne foran kroppen, klædt i enkelin, lang kjole med stive folder og brede sko.

Epitafiet er helt overmalet med grå farve,[156] hvorunder er spor af ældre farver fra flere perioder (fig. 79): på Ebbe Munks rustning blåt og lys okker og på hans ansigt lyserødt, på Marie Clausdatters kjole rødt, på underdelens ærmer gult og lys okker, der genfindes på huen,[157] og på ansigt og hænder lyserødt; på Kirsten Vifferts kjole sort. Våbenskjoldene synes at have været i heraldiske farver.[158]

Monumentet, der antagelig er udført i et fynsk værksted, er af Chr. Axel Jensen sammenstillet med en fragmentarisk bevaret gravsten over Jesper Daa (†1562) i Nørre Sandager Kirke (*DK Odense* 5806).[159]

Epitafiet, der oprindeligt var indmuret i †korets nordvæg,[160] blev 1850 indmuret i det nye kors nordvæg; det er fastholdt med nyere bronzeankre.

Mindetavle (fig. 60), o. 1945, til minde om Danmarks besættelse 1940-45, af hvidt marmor med brune årer, 37×52 cm, med indskrift med fordybet antikva: »Fra Vold til Frihed/ Fra Krig til Fred/ 9.4.1940-5.5.1945/ Til Minde herom vi plante lod/ De tvende Linde ved Taarnets Fod«.[161] Tavlen er indmuret i våbenhusets vestvæg, sikret med nyere bronzeankre.

Fig. 60. Mindetavle, o. 1945, til minde om Danmarks besættelse 1940-45 (s. 3592). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Memorial tablet, c. 1945, commemorating the German Occupation of Denmark, 1940-45.*

Gravsten. 1) (Fig. 61), o. 1674, over Frands Nielsen, forpagter på Fjællebro, †6. april 1674, »i sin alders 67 aar«, og hustru Margreta Ibs Daater (Ibsdatter), †☐ 16☐ på ☐ »i sit alders ☐ aar«.

Rød kalksten, 193×130 cm; alle indskrifter er med fordybede versaler. Den rigt udsmykkede sten har hjørnemedaljoner med evangelisternes symbolvæsener ledsaget af skriftbånd, foroven tv. »S. Matthevs« og th. »S. Marcvs«, forneden tv. »S. Lvcas« og th. »S. Iohannes«. Midt på stenen er et ovalt skriftfelt med personalia indrammet i en bladkrans; indskriften indledes og afsluttes med skriftsteder (henholdsvis Es. 26,20 og 19). Over skriftfeltet ses den opstandne Kristus stående med sejrsfanen på en skybræmme under et slynget skriftbånd med indskriften: »Ieg er opstandelsen oc lifuit Ioh« (Joh. 11,25). Han flankeres af siddende, basunblæsende engle, der holder skriftbånd, som tilsammen danner indskriften: »Staar op I døde kommer for dom«. Langs de lodrette sider gror vinranker, og under skriftfeltet er to småengle med forgængelighedssymboler: Den venstre sidder på et timeglas og holder et segl i venstre hånd, den højre sidder på et kranium og holder en afskåret blomsterstand i højre hånd. Mellem dem, under skriftfeltet, hænger en medaljon i et bånd, og i de nedre svikler er to små skjolde: På det venstre vokser et træ op af et hjerte, på den højre vokser en blomst op af et kranium. En næsten helt tilsvarende, men stærkt slidt sten, der må være udført i samme værksted, findes i Assens Vor Frue Kirke (s. 2576).

Stenen lå i gulvet i tårnrummet,[162] til den 1896 blev indmuret i våbenhusets østvæg;[80] den er sikret med nyere bronzeankre.

2) (Fig. 62), 1734, over ukendt kvinde.

Rød kalksten, 49×27 cm, med indskrift med fordybede versaler: »Hun hafuer draget Christi aag, hun er nu død men lever dog, ia, Christus siger saa, huo som mit kors uel tage paa og efterfølge mig, eui glæde skal han faa og eui straf skal hand ondgaa aar ano 1734«. På stenens nederste del er et indridset symmetrisk ornament, hvis betydning er usikker, og som ikke synes at have paralleller i den samtidige gravskulptur. Muligvis er der tale om en stiliseret portal kronet af en

Fig. 61. Gravsten nr. 1, o. 1674, over forpagter på Fjællebro Frands Nielsen (†1674) og hustru Margreta Ibsdatter (s. 3593). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tombstone no. 1, c. 1674, of the tenant of Fjællebro, Frands Nielsen (†1674), and his wife Margreta Ibsdatter.*

Fig. 62. Gravsten nr. 2, 1734, over ukendt kvinde (s. 3593). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tombstone no. 2, 1734, of unknown woman.*

dobbeltarkade med et lille kors mellem bueslagene.[163] Stenen er indmuret i våbenhusets sydvæg og sikret med nyere bronzeankre.

3) (Fig. 63), o. 1791, over Ole Faxøe, ⋆ på … på Sjælland, forvalter og senere forpagter på … og til sidst på Fjællebro, g.m. Sophia Margarethe Heerfordt, †15. dec. 1791 på Forslovgaard på Sjælland »i sit 57 aar«, efterladende sig to døtre. Indskriften afsluttes af en »anmodning til efterlevende at hans been her maatte hvile i fred. Dødelige efterkom denne din broders bøn saa vidt det staar til dig«.

Lysegråt marmor med mørke årer, 178×92 cm, med profileret kant og delvist udslidt indskrift med fordybede versaler. Stenen lå i skibets gulv,[162] til den 1896 blev indmuret i våbenhusets vestvæg;[80] den er fastholdt med nyere bronzeankre.

†*Gravkapel*, opført i begyndelsen af 1600-tallet (før 1619) af lensmand Ebbe Munk og Sidsel Høg som en tilbygning ved †korets sydside (jf. s. 3562).[164] Adgangen fra †koret til kapellet var skærmet med et †gitter af smedejern.[165] Under kapellet var en muret †gravkrypt (s. 3562), hvortil der var adgang fra kirkegården.

Antagelig blev Ebbe Munk efter sin død 1622 bisat i kapellet. 1626 lod Sidsel Høg imidlertid

Fig. 63. Gravsten nr. 3, o. 1791, over forpagter på Fjællebro Ole Faxøe (†1791) (s. 3594). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tombstone no. 3, c. 1791, of the tenant of Fjællebro, Ole Faxøe* (†*1791*).

et gravkapel med tilhørende gravkrypt indrette i Skt. Knuds Kirke i Odense, hvortil Ebbe Munk må være overført (*DK Odense* 867 ff.). Kapellet og krypten er siden benyttet af ejere af Fjællebro (jf. ndf.).[166]

I 1840'erne var kapellet i dårlig stand, bjælkelaget under det var råddent, og kisterne var styrtet ned oven i dem, der stod i krypten.[167] I sommeren 1846 blev begge dele tømt. Fem kister fra kapellet med konferensråd Frederik Ludvig Christian von Pentz, hans hustru og tre sønner blev begravet i Fjællebros gravsted nord for kirken, mens de jordiske rester af dem, der var begravet i krypten, blev samlet i en kiste og nedsat sammesteds. Forinden blev indskrifterne på kisterne afskrevet.[168] Kapellet blev nedbrudt sammen med †koret 1850.[169]

Begravede: Margrete Luxdorph †20. maj 1690; Peder Luxdorph †5. jan. 1702; Lovis Augustus von Fuchs †14. maj 1703; Anna Margrethe Helverskov †22. jan. 1713; generalmajor Herman Frederik von Beenfeldt †9. okt. 1761; Jens Frederik von Sehested †29. dec. 1767; tre sønner af Anna Margrethe von Holsten og Frederik Ludvig Christian von Pentz †før 1770;[170] Anna Margrethe von Holsten †13. okt. 1770; Frederik Ludvig Christian von Pentz †28. nov. 1770.

†*Kister og kisteplader*.[48] 1) 1690, over Margrete Lyxdorph (Luxdorph), ⋆fredag d. 2. dec. 1681 på Fjællebro, datter af Peder Lyxdorph (Luxdorph) til Fjællebro, kancelliråd og landsdommer over Fyn og Langeland, og Anna Margrete Helverschovf (Anna Margrethe Helverskov) til Hanstedgård, †tirsdag d. 20. maj 1690 på Fjællebro, otte år, fem måneder, to uger og tre dage gammel. Efter personalia en håbefuld sentens: »Hendes Sjæl er med sin Frelsere i Paradiis, hvor ingen Pine kand røre dend og Legemet forvendter med alle andre sande Guds Børn een glædelig Opstandelse« samt et skriftsted (Mark. 10,14).

2) 1702, over Peder Lyxdorph (Luxdorph) til Fjællebro, justitsråd og landsdommer på Fyn, ⋆3. juni 1649 på »Abrahamhus« på Sjælland, g.m. Anne Magrete Helverschau (Anna Margrethe Helverskov) i 23 år, †5. jan. 1702 på Fjællebro i sit 53. år. Efter personalia var et hædrende vers, forfattet af Fyns biskop, salmedigteren Thomas Kingo:

»Her blev Hans Sovested, som før vaar van at vaage
For Sandheds Soel at see i mørke Sagers Taage
Fornuft, Skarpsindighed til Rættens Maal og Meed
Han brugte som en Mand, det Misgunst ogsaa veed.
Dog stor Fuldkommenhed Hand ikke sig tilregned
En ærlig Mand Hand vaar, det Nafn Ham ogsaa egned
Hans Legem blev som en faldfærdig Fjælebroe
Hvorfra Hand fløy, der Hand var død i Christi Troe,
Med Himmel Vinger, men hans Been de her mon boe
Og grønnes i det Haab af Livsens ævig Roe.
T:h: K:«

3) 1703, over Lovis Augustus von Fuchs, ⋆lørdag d. … dec. 1701 på Fjællebro, søn af Ludevig Nicolas (Ludvig Nicolai) von Fuchs, major af infanteriet og kaptajn i »Hans Mayestets Granadier Garde«, og Ellen Maria Lyxdorph (Ellen Marie Luxdorph), †mandag d. 14. maj 1703 på Fjællebro, et år, fire måneder, to uger og en dag gammel. Efter personalia var en håbefuld sentens og et skriftsted, svarende til nr. 1.

4) 1713, over Anna Margretha (Margrethe) Helverskov, ⋆31. jan. 1651 i København, 1° g.m. Peder Hansen Howenbek (Hovenbeck) til Hanstedgård i syv år, 2° g.m. Peder Lyxdorph (Luxdorph) til Fjællebro, justitsråd og landsdommer på Fyn i 23 år, †22. jan. 1713 i Svendborg i sit 62. år. Efter personalia var et rosende vers:

»Spørg iche Læser om, hvis Been her findes inde,
Det er en Frues, som var Dydernes Mandinde
Og i Fuldkommenhed sit Kjøn fast overgich,
Sampt alle Frommes Roes til Æreminde fich
Hun viste paa sin Graff selff Ærens Lius at tende
Der indtil sidste Dag rætt aldrig ud skal brænde
Mens Herrens høye Frygt, taalmodig Haab og Troe
Har hendes Grafskrift sat: Her hviler Hun i Roe«.

5) 1761, over Herman Friderick (Frederik) v(on) Beenfeldt til Lammehave, ridder, generalløjtnant af kavaleriet og fordum chef over det tredje jyske regiment til hest, ⋆5. okt. 1688 på »Hoved« i Jylland, søn af Claus von Beenfeldt, ritmester, og Anne (Anna) Cathrine von Hatten. 1705 »gjorde han sin første Compagne som Rytter udi den Brabantske Krig, efter mange blodig suære Batrailler bragte det saavidt, at hand Aaret 1721 blev Major«. 1° g.m. Maria Elisabeth von Pogret (Marie Elisabeth von Pogrell) 1721, med hvem han fik to døtre og en søn; »1734 blev ham denne kjære Ægtefælle ved Døden betagen«. 2° g.m. Ide

Dorethea Baronesse Gyldenkrone (Ida Baronesse Gyldencrone) 1735 som oberst, parret fik sammen syv børn, fem sønner og to døtre; »1745 saarede Gud igjien hans Hjerte og borttog Moderen fra disse smaa Børn«. »Kongen belønnede hans tro Tjeneste og ophøiede ham fra et Ære Trin til et andet. Her kand man med Sandhed sige om ham, Hand elskede sin Gud over alle Ting, tjende sin Konge tapper og troe, var sine Undergivne, Fattige og Enker en Tilflugt, en oprigtig og ærlig Ven mod alle, hvorfor og Gud benaadede Ham, at hand med fuld Fornuft, den 9de Octob(e)r 1761 overleverede sin Sjæl i Guds Haand«, 73 år og fire dage gammel.

6) 1767. »I denne Kiste gjemmes Taanden af et helligt Lys, Asken af en hældig Ympe, den dødelige Deel af den i Live Velbaarne Juncker« Jens Friderich (Frederik) von Sehested, *15. marts 1758 på Rodsteenseje, »men i Livets Lifligste Morgenrøde og Foraars Tid udviftedes og visnede i Odense d 29 Dec. 1767. Derved sluktes Familiens Lygte thi her udgik den eeniste mandelige spiire af sal(ige) Hr. Cornel von Sehested«. Efter personalia et vers samt henvisning til et skriftsted.

7) 1770, over Anna Margaretha (Margrethe) v(on) Holsten, *26. dec. 1719 på Langesø på Fyn, datter af Gosche (Godske) Ditlev v(on) Holsten til Langesø og Holstenshus på Fyn, oberst af infanteriet, og Elisabeth Sophia (Sophie) Knuth, 1739 g.m. Friderich (Frederik) Ludvig Christian v(on) Pentz til Fjællebro, Skovsgård og Nybøllegård på Fyn, konferensråd, med hvem hun fik ti børn, »af hvilke de trende Sønner allerede ere hendes glade Forgjengere i Evigheden, men en Søn og 6 Døttre med Deres Høysørgende Fader beklager en saa kjerlig Moders Død«; †13. okt. 1770 efter seks måneders langvarig svaghed, 50 år, ni måneder og ti dage gammel.

8) 1770, over Friderich (Frederik) Ludvig Christian v(on) Pentz til Fjællebro, Skovsgård og Nybøllegård på Fyn, konferensråd, *10. juli 1716 i København, søn af Gotfred v(on) Pentz, stiftamtmand over Aalborg Stift i Jylland, og Vibeche Dorethea (Vibeke Dorothea) v(on) Gersdorff. »Han tænkte dybsindig, han talede betænksom. Han troede et guddommeligt Væsen og haabede Saliggjørelse ved Troen paa den store Verdens Frelsere, Hans Ærbødighed for Gud, hans 30dive Aars ubedragelige Kjerlighed mod sin i næstaf-

Fig. 64. Kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1742, genanvendt o. 1867 over Hans Henrik Petersen (†1867) (s. 3597). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 1, c. 1742, re-used c. 1867, to commemorate Hans Henrik Petersen (†1867).*

vigte Maaned bortkaldede Ægtefælle Høi Velbaarne Frue, Fr(u) Anna Margaretha v(on) Holsten, Hans faderlige og ømme Hjertelag mod 10 Børn, hvoraf 3de Sønner ere gangne forud og 1 Søn med 6 Døttre bereedte til at følge Ham, Hans Oprigtighed mod sine Venner, Hans Ædelmodighed mod sine Fjender, Hans Omhyggelighed for sin Underhavende ere prægtige Ære Støtter ved hans Grav«. †28. nov. 1770, 54 år og næsten fem måneder gammel. »Han døde hastig, dog iche som en Daare 2 Sam. 3,33. Han tænkte paa Døden, førend Dødens Bud kom til ham. Han døde villig, thi Stilhed og Hængivenhed under Guds behagelige Villie gjorde endog Hans uformodentlige Afskeed opbyggelig. Kort sagt: Hans sidste Endeligt raaber til os Efterladte med den vise Syrack Cap. 7,37[!] (Sir. 7,36) i alle dine Gjerninger kom de sidste Ting ihu og Du skal iche synde ævindelig«.

†*Muret begravelse* under †koret, sandsynligvis indrettet i midten af 1500-tallet af Ebbe Munk (jf. epitafium ovf.). En hvælvet krypt, påtruffet i forbindelse med nedbrydningen af †koret 1850 og opfyldt.[171]

Begravede: Formentlig Ebbe Munks første hustru, Maren Clausdatter Bonde, †før 1551; Ebbe Munk, †24. aug. 1560; hans anden hustru Kirsten Tønnesdatter Viffert, †1563.

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Fig. 64), o. 1742, genanvendt o. 1867 over Hans Henr(ik) Petersen, *15. okt. 1807, †18. aug. 1867.

Grå sandsten, 85×96 cm; afbrækket forneden; en kartouche med palme- og akantusgrene samlet med en sløjfe omkring et ovalt skriftfelt med indskrift med fordybet antikva. Kartouchen var oprindeligt opsat over Strandporten i Nyborg, der blev ombygget 1742 og nedbrudt 1855;[172] stenen blev erhvervet for et par rigsdaler.[173] Hensat i græsset nord for kirken (jf. fig. 70).

2) (Fig. 65), o. 1815, over grevinde Judith Holsk (Holck) Winterfeldt, f. de Wint (de Windt), *1785, †30. aug. 1813, og Flemming Frederik Cai greve Holck Winterfeldt til Fjællebro, oberstløjtnant, *16. jan. 1770, †11. febr. 1826.

Grotte af grå sandsten, 140×92 cm, med ornamenter af hvidt marmor. Grotten og den tilhørende sokkel er dekoreret med vedbend i relief, og den krones af et kors. I forsiden er indfældet en opslået bog med indskrift med fordybede versaler. Sat i græsset nord for kirken.

Fig. 65. Kirkegårdsmonument nr. 2, o. 1815, over grevinde Judith Holck Winterfeldt, f. de Windt (†1813), og oberstløjtnant Flemming Frederik Cai greve Holck Winterfeldt til Fjællebro, (†1826) (s. 3597). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 2, c. 1815, commemorating the Countess Judith Holck Winterfeldt, née de Windt (†1813), and Lieutenant Colonel Flemming Frederik Cai, Count Holck Winterfeldt of Fjællebro (†1826).*

3) (Fig. 66), o. 1825, over Frederik Christian Holck Winterfeldt, *14. aug. 1764, †2. nov. 1825, og grevinde Christiane Regitze Margretha Holck Winterfeldt, f. Wind (Windt), *1755, †23. maj 1838; efter personalia over førstnævnte følger en tysksproget sentens.

Monument af rød sandsten med ornament af hvidt marmor, 125×59×59 cm. En cippus med profileret fodliste og gesims, der på to sider har

Fig. 66. Kirkegårdsmonument nr. 3, o. 1825, over Frederik Christian Holck Winterfeldt (†1825), og grevinde Christiane Regitze Margretha Holck Winterfeldt, f. Windt (†1838) (s. 3597). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 3, c. 1825, commemorating Frederik Christian Holck Winterfeldt (†1825), and Countess Christiane Regitze Margretha Holck Winterfeldt, née Windt (†1838).*

indskrift med fordybede versaler og krones af en vase, hvis top og hanke er brækket af. Opstillet på en brolagt plads nordøst for kirken.

4) (Fig. 67), o. 1852, over Johan Christian Hempel, ✶28. sept. 1798, var i syv år residerende kapellan i Vissenbjerg, derpå i 18 år sognepræst i Herringe og fra 14. okt. 1846 tillige for Gestelev menighed, †5. juli 1852.

Monument af rød sandsten, 58×44 cm, med hulkelprofileret kant og indfældet tavle af hvidt marmor med indskrift med fordybede versaler. Hensat i græsset nord for kirken.

5) (Fig. 68), o. 1857, over Jens Rasmussen, gårdmand, ✶18. sept. 1803 i Herringe, †26. febr. 1857 sammesteds.

Stele af egetræ, 127×35 cm. Den trapezformede stele hviler på et højt postament med profileret gesims og krones af en trekantgavl. Den er malet lysebrun og har på for- og bagside et rundbuet, lysegråt skriftfelt med indskrift med sort skriveskrift på hvid bund. På forsiden står personalia fulgt af en håbefuld sentens, på bagsiden et hædrende vers: »Du var en tro og kjærlig Ægtemage. En trofast Fader mod de kjære Smaa. Og derfor sørge vi som blev tilbage. Og tidt med Veemod til den Gravhøi gaae. … dog vi hisset samles skal igien, Hvor Ven ei mere skilles fra sin Ven«. Over skriftfelterne er slyngornamenter i grøn, sort og hvid, og forneden på postamentet et sortfarvet, buet felt, illuderende en niche.[174]

Monumentet blev fundet på loftet på Enghavegård i Herringe 1993. Ved en restaurering blev gavlstykket og postamentets gesims fornyet i indfarvet eg, og monumentet blev nedfældet i en tilsvarende sokkel og opstillet i våbenhuset.[175]

Fig. 67. Kirkegårdsmonument nr. 4, o. 1852, over sognepræst Johan Christian Hempel (s. 3598). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 4, c. 1825, commemorating the parson Johan Christian Hempel (†1852).*

Fig. 68. Kirkegårdsmonument nr. 5, o. 1857, over gårdmand Jens Rasmussen (†1857) (s. 3598). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 5, commemorating the farmer Jens Rasmussen (†1857)*.

KILDER OG HEVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Herringe Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Rigsarkivet, Odense* (RAO). *Fyns bispearkiv*: Salling Herreds breve 1539-1805, 1805-1968 (*Bispeark*. Salling Hrds. breve). – Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786. – Visitatsprotokol 1732-1803, 1835-96 (*Bispeark*. Visitatsprot.). – Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde). *Sallinge Herreds provstiarkiv*: Breve fra biskop, amtmand, stiftsøvrighed, guvernør og amtsprovst 1683-1824 (*Provstiark*. Breve fra biskop m.fl.). – Forskelligt 1712-1821 (*Provstiark*. Forskelligt). – Breve fra forskellige 1719-1823 (*Provstiark*. Breve fra forskellige). – Returnerede cirkulærer 1851-64 (*Provstiark*. Returnerede cirkulærer). – Sager vedr. de enkelte sogne 1851-1909 (*Provstiark*. Sager). – Synsprotokol for kirker og præstegårde 1915-75 (*Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde). *Sunds-Sallinge Herreds provsti*: Breve fra kollegier, ministerier, stiftsøvrighed, biskop og amtmand 1837-51 (*Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Breve fra kollegier m.fl.). – Breve fra sognene i Sallinge Herred 1838-51 (*Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Breve fra sognene). *Svendborg Amtsprovsti*: Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824-39 (*Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.). *Herringe Sogn*: Embedsbog 1819-1926 (*Sogneark*. Embedsbog). *Damsbo Gods*. Diverse dok. vedr. tiende 1755-1883 (*Damsbo Gods*. Div. dok.).

Ringe Lokalhistoriske Arkiv (RLA). Fotokopi af Herringe Kirkes synsprotokol 1862 ff. (RLA. Synsprot.) (originalen er bortkommet).

Nationalmuseet (NM). *Manuskripter*: C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyns Stift (Tillæg til Jacob Madsens Visitatsbog)*. Begyndt 1853 (NM. *Engelstoft*). *Notebøger m.v.*: Søren Abildgaard II, 57 (1762). *Indberetninger*: Sognepræst Lars Nielsen (udateret, o. 1808) (dørfløj, gravminder). – J. B. Løffler 1886 (bygning, inventar, gravminder). – Sognepræst W. L. Nannestad 1890 (gravminder). – Sognepræst H. F. M. Koch 1893 (klokker). – M. Mackeprang 1921 (kirkegårdsmonument). – L. B. Leth 1924 (†præstegård). – Ejnar Mindedal Rasmussen o. 1950 (bygning). – Peter Kr. Andersen 1950 (inventar og gravminder). – Mogens Larsen 1981 (inventar) og 1984 (kalkmalerier). – Fritz Thode 1984 (inventar). – Suzanne Ludvigsen 2001 (altermalerier). – Karin Vestergaard Kristiansen 2018 (inventar). – Line Bregnhøi 2021 (døbefont, epitafium).

Steensberg Konservering Aps. Rapport ved Charlotte Graminius 2021 (altermaleri, korbuekrucifiks).

Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektorats Arkiv. Herringe Kirke (Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark*. Herringe K.).

Herringe Kirkes arkiv. Diverse materiale (Kirkens arkiv. Div. materiale).

Tegninger og opmålinger. *Nationalmuseet* (NM). Søren Abildgaard 1762 (gravsten). – Niels Ringe (udateret, o. 1830) (epitafium). – Ejnar Mindedal Rasmussen

1941 (plan, tvær- og længdesnit). – Lehn Petersens Tegnestue 1984, 1988 og 1998 (beliggenhedsplan, tværsnit af kirken samt plan, tværsnit og opstalter af graverhus).

Litteratur. Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion over Herringe kirke, Svendborg amt*, NNU rapport nr. 21, Nationalmuseet 2022 (*Hylleberg Eriksen 2022*).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Marie Louise Blyme, Bjørn Westerbeek Dahl og Kathrine Faust Larsen m.fl. Oversættelser ved James Manley (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet juni 2022.

[1] *Diplomatarium Danicum*, Det danske Sprog- og Litteraturselskab (udg.), 3, III, Kbh. 1963, nr. 63-64.
[2] *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen*, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (udg.), 2, I, Kbh. 1928, 635 f. (24. sept. 1465).
[3] *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, III, Kbh. 1931, 177 f. (24. juli 1481).
[4] *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, III, Kbh. 1931, 507 (11. april 1486).
[5] »Regnskabsbog over Indtægten af Landehjælpen 1524-26«, *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 50.
[6] *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885-2005 (15. nov. 1650; jf. også 10. marts 1649 og 18. nov. 1650).
[7] *Kancelliets Brevbøger* (note 6) (31. marts 1622); Hans de Hofman, *Samlinger af publique og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve* VI, Kbh. 1760, 156 f.
[8] S. Jørgensen, »Anna Giøe og Karen Brahe. Et Tidsbillede«, *Museum. Tidsskrift for Historie og Geografi*, 1895, 1, 345; RAO. *Sogneark*. Embedsbog.
[9] RAO. *Bispeark*. Sallinge Hrds. breve. 1796 blev patronatsretten til Herringe og Espe kirker samt til †kapellet på Fjællebro (s. 3611) tilsyneladende overdraget af den daværende ejer af Fjællebro Frederik Siegfried Rantzau til kammerråd Hansen på Hamborggård og forpagter Bech på Knepholm på Langeland; sidstnævnte overlod kort efter sin del til kammerråd Hansen. Herfra må retten dog atter være kommet tilbage til Fjællebro. RAO. *Bispeark*. Sallinge Hrds. breve.
[10] RAO. *Provstiark*. Breve fra forskellige.
[11] RLA. Synsprot.
[12] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 182.
[13] S. V. Wiberg, *Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie* 2, Odense 1870, 616.
[14] *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, V, Kbh. 1933, 665 (1504).

Fig. 69. Skitse af kirken i biskop Jacob Madsens visitatsbog. I RAO. – *Sketch of the church in Bishop Jacob Madsen's book of visitations.*

Fig. 70. Tårnet og trappehuset set fra nord med kirkegårdsmonument nr. 1 i forgrunden. Foto Aage Jørgensen 1936. I Museum Odense. – *The tower and the stairwell seen from the north with churchyard monument no. 1 in the foreground.*

[15] *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, VI, Kbh. 1934, 88 (26. nov. 1505).
[16] *Kancelliets Brevbøger* (note 6) (7. april 1619).
[17] »Uddrag af Biskop Jens Bircherods Dagbøger 1658-1708«, H. Hjorth-Nielsen (udg.), *Personalhistorisk Tidsskrift* 8, 6, 1927, 68; *Hofman VI, 1760* (note 7), 24; C. T. Engelstoft, »Bidrag til Personalhistorien af Mindesmærker i fyenske Kirker«, *Samlinger til Fyens Historie og Topographie*, 7, Odense 1878, 20 f.; Holger Fr. Rørdam, »Bidrag til fynske Kirkers og Præstekalds

Fig. 71. Tårnet set fra syd (s. 3558). Bemærk skibets omsatte sydvesthjørne (s. 3565). Foto Arnold Mikkelsen 2022.
– *The tower seen from the south. Note the repositioned south west corner of the nave.*

Fig. 72. Tårnets østmur set fra skibets tagrum (s. 3558). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *East wall of the tower seen from the loft of the nave.*

Historie«, *Kirkehistoriske Samlinger*, IV, 2, 1891-93, 488-91.
[18] *Engelstoft 1878* (note 17), 26; Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 801.
[19] C. Nyrop, *Danmarks Gilde og Lavsskraaer fra Middelalderen* I, Kbh. 1899, I, 191; Lars Bisgaard, »En dødeliste viser vej. Gilde og magt i Odense i senmiddelalderen«, *Fynske Årbøger* 2002, 70-89.
[20] *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, IV, Kbh. 1932, 698 (1496).
[21] *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, VII, Kbh. 1935, 152 (4. april 1505).
[22] *Kancelliets Brevbøger* (note 6), Kbh. 1885-2005 (17. dec. 1580); *Rørdam 1891-93* (note 17), 482-88. Niels Adamsen blev afsat i forbindelse med sagen.
[23] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 12), 260.
[24] *Danske Kirkelove*, Holger Fr. Rørdam (udg.), III, Kbh. 1889, 73 f.
[25] F. Elle Jensen, »Frivillige menighedsråd i Fyns Stift«, *Kirkehistoriske Samlinger* VII, 4, 1960-62, 121 f. og 127.
[26] Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde*, II, Århus 1893, 350 (H nr. 26).
[27] Jf. luftfotos på www.geofyn.dk, set 31. jan. 2022.
[28] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.
[29] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; RLA. Synsprot.
[30] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; RLA. Synsprot.; foto i NM.
[31] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; RLA. Synsprot.
[32] NM. Indb. ved Ejnar Mindedal Rasmussen o. 1950.
[33] RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde.
[34] Foto o. 1900 i NM.
[35] RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.
[36] 1893 ønskedes et ligkapel opført på kirkegården, men et ældre kapel kendes ikke. RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. Breve.
[37] Forinden fandtes en ældre †toiletbygning på kirkegården; den omtales 1955-56. Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark*. Herringe K.
[38] Korrespondance i NM.
[39] Jf. luftfotos på www.geofyn.dk, set 31. jan. 2022.
[40] NM. Indb. ved L. B. Leth 1924; jf. fotos i NM og Kirkens arkiv.
[41] *Hofman VI, 1760* (note 7), 156 f.
[42] *Hofman VI, 1760* (note 7) 158 ff.; *Danske Atlas VI, 1774* (note 18), 738.
[43] RAO. *Bispeark*. Visitatsprot.
[44] RLA. Foto E. B. Steenstrup 1912 (B11862).
[45] Lindetræerne er sandsynligvis plantet o. 1950, jf. luftfotos på www.geofyn.dk, set 31. jan. 2022.
[46] RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde; RLA. Synsprot.
[47] Engelstoft påpeger, at kirken ligger 'temmelig skævt'. NM. *Engelstoft*. Bygningen ligger parallelt med Rudmevej mod syd.
[48] RAO. *Sogneark*. Embedsbog.
[49] Muligvis havde skibet hjørnekæder af granitkvadre, men det er svært at tyde under kalken på skibets nordvesthjørne.

[50] Nogle af sokkelkvadrene har tendens til hulkel. NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886 nævner, at kirken havde skråkantsokkel med et enkelt skifte kvadre over, men hvorvidt det er de genanvendte sten i koret, der menes, er uvist.
[51] I langhuskoret findes ca. 32,5 m² kvadre, hvilket ikke vil være nok til hele det romanske †kors facader, hvorfor der formentlig også blev anvendt kamp i murene på dette.
[52] NM. *Engelstoft*.
[53] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 12) 182; RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Sogneark*. Embedsbog.
[54] Våbenhuset kan være yngre, da det ikke findes på Jacob Madsens skitse af kirken 1589 (jf. fig. 69).
[55] NM. *Engelstoft*, hvori de omtales som 'tinder'.
[56] I mellemstokværket findes flere lavtsiddende bjælkehuller, som kan være fra †loftet eller †stilladser (jf. s. 3558).
[57] NM. *Engelstoft*; RLA. Synsprot.
[58] For at transportere en ny klokke op i tårnet 1804 måtte en kappe fjernes i hvælvet. RAO. *Provstiark*. Breve fra biskop m.fl.
[59] Trappehusets bagmure er afhuggede på de flader, som kunne passe med en muret spindeltrappe.
[60] Den omtales 1862, jf. RLA. Synsprot.
[61] *Kancelliets Brevbøger* (note 6) (31. marts 1622 og 15. nov. 1650); *Hofman VI, 1760* (note 7), 156 f.; Kapellet nævnes i *Danske Atlas* VI, 1774 (note 18), 738.
[62] RAO. *Sogneark*. Embedsbog; *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde.
[63] RAO. *Provstiark*. Forskelligt.

Fig. 74. Senmiddelalderligt tømmermærke i skibets sydside (s. 3566). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Late Medieval timber mark in the south side of the nave.*

[64] RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. Breve; *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.
[65] RAO. *Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Breve fra kollegier m.fl.
[66] RAO. *Sogneark*. Embedsbog; NM. *Engelstoft*;
[67] RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; RLA. Synsprot.
[68] *Fyns Amts Avis* 9. jan. 1984.

Fig. 73. Tømmersamlinger og -mærker på ottende fag fra øst i skibets senmiddelalderlige tagværk (s. 3566). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Timber joints and marks on the eighth bay from the east in the Late Medieval roofing of the nave.*

Fig. 75. Mesterstempel for Helle Andersen, Odense, på sygesæt nr. 1 (s. 3575). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Master's mark of Helle Andersen, Odense, on Communion set no. 1.*

[69] De nuværende gulve er magen til gulvene på flere fotos fra kirken o. 1900, men der er foretaget reparationer siden, muligvis 1950, da nogle fliser i koret har nyere teglværksnumre. 1904 var gulvet i koret ujævnt, og der ønskedes lagt nye fliser, brædde gulv i stolene og nyt granittrin op til koret. Det nævnes igen 1910 og 1917, men synes ikke at være sket. RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Div. materiale.; Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark*. Herringe K.

[70] 1904 var der trærammer i vinduerne. RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

[71] RLA. Synsprot. Det kan være skibets tre vinduer og tårnets ene vindue, som omtales sammen.

[72] De kendes tidligst fra et foto 1945-55, jf. RLA. Foto ved Stjernefoto 1945-55 (B4231), og kan være sat op ved istandsættelsen 1950 (s. 3565).

[73] RAO. *Provstiark*. Breve fra biskop m.fl.

[74] RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; RLA. Synsprot.

[75] I det vestligste fag fornyedes bindbjælken 1990. Korrespondance i NM.

[76] De fem østligste fag har numrene I-V, mens det sjette har en enkelt længere streg. Det syvende fag er uden nummer.

[77] På et krydsbånd er skrevet »K. Skov 1893«.

[78] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; Returnerede cirkulærer.

[79] Alle daterede prøver er udtaget i tømmer, der har bevaret splintved, eller som baseret på iagttagelser under prøveudtagningen kun mangler splintved. Dateringen af skibets tagværk bygger på fem prøver, hvoraf yngste årring er dannet 1488 (prøvenr. 41630039) (*Hylleberg Eriksen 2022*).

[80] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde.

[81] Tagvinduerne er sandsynligvis genanvendt fra det forrige tag, jf. fotos i NM.

[82] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; RLA. Synsprot.; korrespondance i NM. Kirken fik formentlig indlagt gas 1989 ved opførelsen af det nye graverhus med fyrrum (jf. s. 3552).

[83] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; RLA. Synsprot.; Kirkens arkiv. Div. Materiale.

[84] RLA. Synsprot.; Kirkens arkiv. Div. materiale.

[85] NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886. Solure findes bl.a. også i Århus Vor Frue Kirke (1740, *DK Århus* 1084) og Fraugde Kirke (1815, *DK Odense* 3539).

[86] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1984.

[87] Sissel F. Plathe, *Gotikkens kalkmalerier. De oversete dekorationer i Danmarks kirker*, Kbh. 2019, 31.

[88] Sammenlign f.eks. med et indvielseskors i Vissenbjerg Kirke (*DK Odense* 3388).

[89] *Danske Atlas* VI, 1774 (note 18), 737.

[90] Før stod tavlen på et postament bag bordet (jf. fig. 26). NM. Indb. ved Fritz Thode 1984.

[91] Fotos i NM.

[92] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1981.

[93] NM. Indb. ved Fritz Thode 1984.

[94] Chr. A. Zehngraf udførte altermalerier til kirkerne i Ærøskøbing (1841, s. 1556) og Marstal (1843, s. 1674) (kopier efter Eckersberg) samt til Oure og Vejstrup (1847 og 1850, Gudme Hrd.), Vejle (1852) og Gestelev (1853, s. 3646, kopi efter Eckersberg).

[95] På lærredets bagside er med trykt eller malet skrift anført: »W. Coller & C. in Wien, vormals J. Hall«. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1981.

[96] Om dette motiv, se David Burmeister, »Mellem fornuft og inderlighed. Troen og det nye altermaleri«, *Dansk Guldalder. Verdenskunst mellem to katastrofer*, Cecilie Høgsbro Østergaard (red.), Kbh. 2019, 141-43.

[97] NM. Indb. ved Fritz Thode 1984. Ved restaureringen blev †rammen malet med mørk ådring.

[98] *Steensberg Konservering Aps*. Rapport ved Charlotte Graminius 2021.

[99] En anden kopi af Skovgaards maleri, udført 1939 af maler og billedhugger Ingeborg Clausen, Ollerup, findes i Lunde Kirke (s. 2196).

[100] Hans Rasmussen har udført kopier af altermalerier til flere kirker, bl.a. Gestelev 1941 (s. 3646).

[101] RLA. Synsprot. samt foto i NM.

[102] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 12), 182. 'Billeder' er muligvis en fejl for børn, jf. Jacob Madsens beskrivelse af Ryslinge Kirkes altertavle (s. 176).

[103] M. Mackeprang, »Fyenske Landsbykirker omkring 1600«, *Smaaskrifter tilegnede Professor, Dr. Phil. Aage Friis paa Halvfjerdsaarsdagen 16. august 1940*, Povl Bagge og Harald Jørgensen (red.), Kbh. 1940, 90; Louise Lillie, »Biskop Jakob Madsen og billederne«, *Fynske Årbøger* 1989, 28; Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende kirkeud-*

Fig. 76. Våbenskjolde og initialer for Holger Rosenkrantz og Sophie Brahe samt årstal 1642. Detalje af dåbsfad (s. 3580). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Escutcheons and initials of Holger Rosenkrantz and Sophie Brahe and the year 1642. Detail of baptismal dish.*

smykning af betydning for liturgien og den private andagt 1-2, Odense 2010, 370.

[104] NM. S. Abildgaard, notebog II, 1762, 57.

[105] RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Sogneark*. Embedsbog.

[106] Chr. A. Bøje, *Danske guld- og sølvsmedemærker før 1870*, 4. udg., revideret og udvidet af Henrik Jakobsen, Odense 2022, nr. B4-3350.

[107] Poul Halkjær Kristensen, *Danske tinmærker* (ved Holger Rasmussen), Kbh. 1983, 76 f.; jf. også Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk kirkesølv*, Odense 1983, 131.

[108] *Bøje 2022* (note 106), nr. B4-4262; *Grandt-Nielsen 1983* (note 107), 131.

[109] Gestelev Kirkes arkiv. Synsprotokol 1862 ff.

[110] Sammenlign med alterstager i Assens Vor Frue Kirke, skænket 1577 (*DK Odense* 2526).

[111] Stagerne kunne også være skænket af parrets søn Ebbe Munk og prydet med hans fædrene og mødrene våben (jf. altertavle).

[112] 1838 manglede både messehagel og messeskjorte; RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Damsbo Gods*. Div. dok.

[113] RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

[114] Til 1921 stod en tilsvarende skranke i Kirkeby (1868, s. 2095).

[115] M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 124 ff.

[116] Spor af rust på kummens øverste del stammer formentlig også herfra; NM. Indb. ved Line Bregnhøi 2021.

[117] NM. Indb. ved Line Bregnhøi 2021.

[118] *Mackeprang 1941* (note 115), 125.

Fig. 77. Bomærke under bunden af dåbsfadet (s. 3580). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Emblem beneath bottom of baptismal dish.*

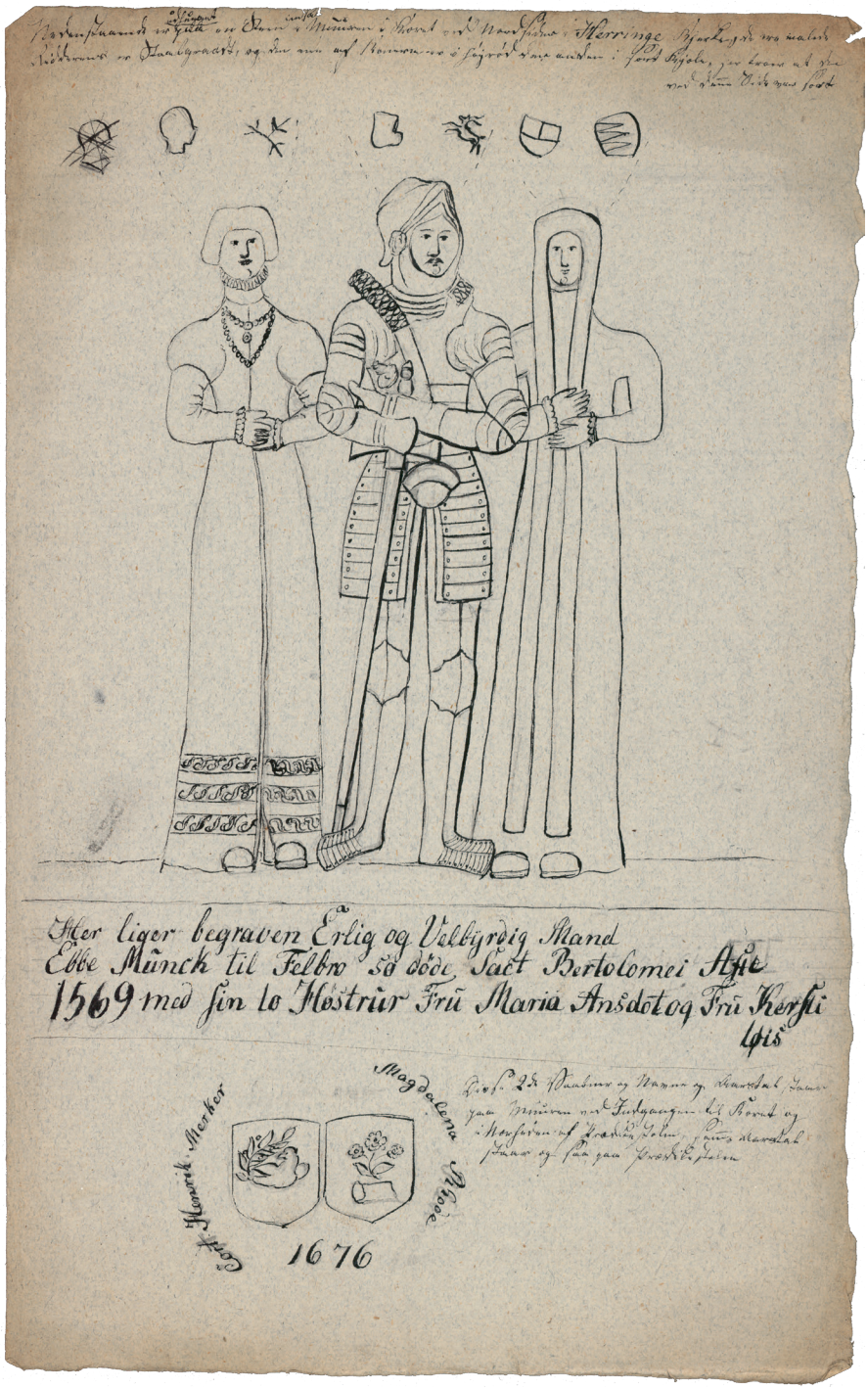

Fig. 78. Epitafium, o. 1560, over Ebbe Munk til Fjællebro (†1560) og hans to hustruer Maren Clausdatter Bonde og Kirsten Tønnesdatter Viffert (s. 3592) samt tavle med våbenskjolde, 1676, fra prædikestolens †himmel (s. 3584). Tegnet af Niels Ringe o. 1830. I NM. – *Sepulchral tablet, c. 1560, commemorating Ebbe Munk of Fjællebro (†1560), and his two wives, Maren Clausdatter Bonde and Kirsten Tønnesdatter Viffert, and tablet with escutcheons, 1676, from the †canopy of the pulpit.*

Fig. 79. Detalje af epitafium med spor af bemaling (s. 3592). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of sepulchral tablet with traces of paintwork.*

[119] NM. Indb. ved Line Bregnhøi 2021 og Karin Vestergaard Kristiansen 2018; jf. også Ulla Haastrup, »Bemalede romanske døbefonte i det middelalderlige Danmark« *hikuin* 22, 1995, 23.
[120] RLA. Synsprot.; NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1950; korrespondance.
[121] Indskriftens betydning er uvis; der er muligvis tale om et rent dekorativt element. Jan A. Gadd, »Brass Basins and bowls from a Single Nuremberg Workshop Around 1500-1580«, *Journal of the Antique Metalware Society*, 16, juni 2008, 4, 14 f.; Helge Kjellin, »Ornerade mässingsfat och deras inskrifter«, *Äldre kyrklig Konst i Skåne*, Otto Rydbeck og Ewert Wrangel (red.), Lund 1921, 219 ff. En tegning fra o. 1809 med gengivelse af indskriften findes i NM.
[122] Det er uvist, under hvilke omstændigheder fadet er kommet til kirken. Holger Rosenkrantz ejede Rosenholm ved Randers, mens Sophie Brahe var født på Elvedgaard på det nordvestlige Fyn.
[123] Jf. også *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807. Bornholm, Lolland-Falster og Fyn*, Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), Højbjerg 1997, 267 f.
[124] NM. Indb. ved Karin Vestergaard Kristiansen 2018.
[125] RLA. Synsprot.; korrespondance i NM.
[126] Konstateret ved en farveundersøgelse 2021 på overside af figurens højre skulder; *Steensberg Konservering Aps*. Rapport ved Charlotte Graminius 2021.
[127] Det er formentlig i denne forbindelse, at figurens ene arm er fornyet. NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1950; korrespondance. Krucifikset opbevares 2022 hos Steensberg Konservering, men forventes genophængt i kirken.
[128] *Hofman VI, 1760* (note 7), 116.
[129] Zsuzsanna van Ruyven-Zeeman og Marjolein Leesberg, *The Wierix Family I. Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700,* 59, Jan van der Stock and Marjolein Leesberg (red.), Amsterdam 2003, nr. 128; http://hdl.handle.net/10934/RM0001. COLLECT.331527 set 26. jan. 2023.
[130] Dieuwke de Hoop Scheffer, *Aegidius Sadeler to Raphael Sadeler II. Dutch and Flemish etchings, engravings*

and woodcuts ca. 1450-1700, 21, Karel Gerard Boon (red.), Amsterdam 1980, nr. 467; Christiaan Schuckman, *Maarten de Vos: plates II. Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700,* 46, Amsterdam 1995, nr. 873; http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.168616 set 26. jan. 2023.

[131] K.G. Boon and J. Verbeek, *Van Ostade - De Passe. Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700,* 15, Amsterdam 1964, nr. 152; http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.160690 set 26. jan. 2023.

[132] RAO. *Sogneark*. Embedsbog; jf. også notat på Niels Ringes tegning, i NM (fig. 78).

[133] Det er uvist, hvornår †himlen blev kasseret, men det synes at være sket før 1850, idet tavlen allerede da var ophængt på væggen ved indgangen til †koret, nær prædikestolen (jf. fig. 26). RAO. *Sogneark*. Embedsbog; notat på Niels Ringes tegning, i NM (fig. 78).

[134] NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1950 og Mogens Larsen 1981.

[135] NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1950.

[136] RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; RLA. Synsprot.

[137] RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Damsbo Gods*. Div. dok.

[138] 1838 anførtes, at der burde anskaffes nye tavlepunge. RAO. *Damsbo Gods*. Div. dok.

[139] NM. Indb. ved Fritz Thode 1984.

[140] NM. S. Abildgaard, notebog II, 1762, 57; *Danske Atlas VI, 1774* (note 18), 738; *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807* (note 123), 260; NM. Indb. ved sognepræst Lars Nielsen o. 1808.

[141] RLA. *Bilag til Herringe og Gestelev kirkeblad* 15, 1942.

[142] Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

[143] Kronerne er leveret gennem, men ikke udført hos Den Jyske Gørtler, Gjern.

[144] RLA. Synsprot.; *Bilag til Herringe og Gestelev kirkeblad* 15, 1942.

[145] NM. Korrespondance; RLA. *Bilag til Herringe og Gestelev kirkeblad* 15, 1942.

[146] *Fyns Amts Avis* 7. juni 2011.

[147] *Hofman VI, 1760* (note 7), 116. Tårnuret omtales ikke i andre kilder, og der kunne muligvis være tale om en forveksling med det 'slagværk', der sammen med to klokker fandtes i tårnet i Fjællebros nordfløj, jf. *Danske Alas VI, 1774* (note 18), 801.

[148] Svarende til klokker fra samme støberi i bl.a. Tved (s. 1879) og Stenstrup (s. 2169), begge 1871.

[149] Frederik Siegfred Bille-Brahe til Egeskov.

[150] *Hofman VI, 1760* (note 7), 116; *Danske Atlas VI, 1774* (note 18), 737.

[151] RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

[152] NM. Indb. ved sognepræst H. F. M. Koch 1893.

[153] »Sa(n)ct Bertolomei afte(n)«.

[154] Chr. Axel Jensen, *Danske adelige Gravsten fra sengotikens og renaissancens Tid*, I-II, Kbh. 1951-53, II, 245 (nr. 537).

[155] Om identifikation af våbenskjoldene, se *Engelstoft 1878* (note 17), 1-33, særligt s. 10 ff. og 15 f.

[156] Svarende til det yngste farvelag på døbefonten (s. 3580), jf. NM. Indb. ved Line Bregnhøi 2021.

[157] Den lyse okker svarer til den, der er fundet på døbefonten, jf. s. 3580. NM. Indb. ved Line Bregnhøi 2021.

[158] NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1950. Der blev udarbejdet et forslag til restaurering, som ikke blev realiseret. Jf. også notat på Niels Ringes tegning, i NM (fig. 78).

[159] *Jensen 1951-53* (note 154), I, 262.

[160] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 12), 182; NM. S. Abildgaard, notebog II, 1762, 57; jf. også Poul Grinder-Hansen, *Søren Abildgaard (1718-1791). Fortiden på tegnebrættet*, 2010, 419 (kat.nr. 379).

[161] Træerne er nu fældet; mundtlig oplysning ved kirkeværge Jørgen Havelund, nov. 2021.

[162] NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886.

[163] Sammenlign f.eks. med sydportalen i Rom Kirke (*DK Ringkøbing* 774). Der kunne også være tale om et stiliseret timeglas, hvor sandet er løbet ned i bunden; et velkendt ornament i gravskulpturen.

[164] Til kapellets vedligehold gav parret landgilden af en gård i Vester Hæsinge; *Hofman VI, 1760* (note 7), 156 ff.; *Danske Atlas VI, 1774* (note 18), 738 ('skønt ingen ved, hvor han eller de andre Munker er begravet'); *Kancelliets Brevbøger* (note 6) (15. nov. 1650); jf. også *Engelstoft 1878* (note 17), 22.

[165] RAO. *Sogneark*. Embedsbog; Ifølge *Danske Atlas VI, 1774* (note 18), 738 f., lod arvingerne 'fire jernværksdøre' udføre, vel to fløjdøre mellem to faste sidepartier.

[166] *Engelstoft 1878* (note 17), 23 f.

[167] RAO. *Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Breve fra kollegier m.fl.; Breve fra sognene.

[168] RAO. *Sogneark*. Embedsbog; NM. Indb. ved W. L. Nannestad 1890.

[169] RAO. *Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Breve fra kollegier m.fl.; *Sogneark*. Embedsbog.

[170] Angiveligt alle med navnet Gotfried; *Danske Atlas VI, 1774* (note 18), 738.

[171] RAO. *Sogneark*. Embedsbog.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer. Krypten blev tilsyneladende ikke nærmere undersøgt.

[172] http://ddb.byhistorie.dk/byporte/?byport=95, set 22. nov. 2021.

[173] NM. Indb. ved M. Mackeprang 1921.

[174] Sammenlign med et beslægtet, men rigere udformet ⋆kirkegårdsmonument fra Bjerreby Kirke, nu i Svendborg Museum (s. 2759). Jf. også H. C. Frydendahl, »Trægravmæler fra den fynske Øgruppe«, *Vore Kirkegårde* 1938-40, 112 og 120.

[175] Rasmus Chr. Balslev, »Trægravplader på Herringe Kirkegård i 1800-tallet«, *Ræthinge-Posten* 1994, 40-42.

HERRINGE CHURCH

The church is referred to indirectly in 1348, when the parish priest "Petrus in Hæringhæ" (Peter in Herringe) is mentioned. The earliest direct mention of the church is in 1465.

In 1650 the Lord Lieutenant and state counsellor Jørgen Brahe of Fjællebro, which was the principal manor of the parish and one of the biggest farming estates on Funen, was granted the advowson to the church. The connection with the estate went back to the 1500s, as can be seen for example from the owners' donations of furnishings and the building of a †sepulchral chapel. In 1814 the church was sold to Preben Bille-Brahe, lord of Brahesminde, entailed to Egeskov, and in 1918 it passed into freehold.

Herringe was an annexe to Ringe (Gudme District), which seems to have been the case at least since c. 1500, when the two churches are known to have had the same priest. The annexation ceased in 1668, after which the chapel at Fjællebro (p. 3611) was an annexe until its closure in 1800. In 1846 Gestelev became an annexe (s. 3615).

The village of Herringe is in the northwestern corner of the parish, and the church is in the northernmost part of the village (fig. 3). The churchyard is approximately square with rounded corners to the south, and surrounded by a stone wall with the main entrance in the south. In the north west corner lies a chapel from 1933 and a sexton's building from 1989. West of the church is the parsonage from 1936 (fig. 2).

Building. The church consists of a Romanesque nave, to which a narrower Romanesque †chancel was added in the east. The walls are built in raw and split fieldstone in a clay-based mortar. The †chancel had a footing of bevelled granite ashlars, which have been re-used in the new chancel from 1850 (fig. 9). The Romanesque south door of the nave is still in use, but rebuilt, while the north door has almost entirely gone (cf. fig. 10). Two round-arched, bricked-up windows can be seen in the facade of the nave (fig. 10). The interior of the Romanesque church is only known from fragments, but both †chancel and nave originally had †wooden ceilings (cf. fig. 12).

In the Late Middle Ages the walls of the nave were heightened in fieldstone and brick, and it was vaulted over with two octuple rib vaults dated by a wall painting to 1511 (figs. 25 and 27). The roofing of the nave was probably renewed at the same time, as the felling of the timber has been dendrochronologically dated to c. 1500 (figs. 21-22). A rectangular porch in raw and split fieldstone was built out from the south door (fig. 13), but was much rebuilt in 1865/73. At the west gable of the nave a tower was built in raw and split fieldstone and medieval brick in monk bond (figs. 14-15); its ground plan is trapezoid. A cross vault was built in the tower interior shortly afterwards, and during the Renaissance a stairwell was added on the north side of the tower (figs. 15 and 18).

A †chapel was built at the beginning of the 1600s on the south side of the †chancel by the Lord Lieutenant Ebbe Munk (†1622). It was built of 'hewn stone' and presumably medieval brick, and there was access to it from the †chancel. Beneath the †chapel there was a †crypt.

In 1850 both the Romanesque †chancel and the †chapel were demolished and replaced with an approximately quadratic nave-chancel of reused materials from the old †chancel and †chapel as well as new red bricks (fig. 19). The chancel is vaulted over with an octuple rib vault; the wall rib towards the west forms the church's chancel arch along with the wall rib of the eastern vault bay of the nave (fig. 28). In 1889-90 the tower was subject to a major rebuilding in which among other things it was given new pediments (fig. 14). The church was refurbished both c. 1950 and 1984.

Wall paintings. On the eastern vault severies in the western bays of the nave there are two inscriptions in minuscules as well as a sketch of a church with five vaults (fig. 25). The inscriptions must refer to the building of the vaults, which are thus dated to 1511.

Furnishings. The oldest item of furnishing is the Romanesque font (fig. 39), which with its rich traces of colouring is one of Denmark's best preserved examples of the painting of the fonts (fig. 40). The baptismal dish (fig. 41) is a Nuremberg work from the 1500s with secondary engraved coats of arms and the initials of Holger Rosenkrantz and Sophie Brahe as well as the dating 1642 (fig. 76). The altar candlesticks (fig. 36) from c. 1550-75 were probably donated by Ebbe Munk and Kirsten Viffert.

The pulpit (figs. 44-49) is from 1676 and was donated by church owner Magdalene Rode, widow of the Copenhagen merchant Cort Heinrich Mercker; to the pulpit belongs a tablet with the couple's arms and names (fig. 50).

The chancel arch crucifix (fig. 43) is from c. 1700. The oldest Communion set for the sick (figs. 32 and 75) is of pewter, made in 1703 by Helle Andersen, Odense. The set is supplemented with a wafer box from c. 1750 (fig. 33), made by Jens Kjeldsen Sommerfeldt, Aalborg. From the 1700s too comes a money box (fig. 51), while a parish meeting board (fig. 55) is from c. 1800. The Communion set (fig. 30) was made in 1841 by Peter Petersen, Odense.

The Communion table and the horseshoe-shaped altar rail (cf. fig. 28) are presumably from 1850 like the Communion table crucifix (fig. 38) and the baptismal jug (fig. 42). The altarpiece with a contemporary (reinstalled) painting (*Christ*) (fig. 29), painted by Christian Antoni Zehngraf, was set up in 1853. A Communion chalice for the sick of silver (fig. 34), shared with Gestelev, was acquired in 1863. The pews (cf. fig. 53) are from 1867, and the oldest bell (fig. 56) was cast in 1870 by M. P. Allerup, Odense. The hymn boards (fig. 52) were acquired in 1890, and the church's youngest bell (fig. 57) was cast in 1897 by Maskinfabriken Phønix, Odense.

From c. 1900 come a chalice from Dansk Forsølvnings Anstalt (fig. 31) and the wine skimmer (fig. 35), while the seven-branched candelabra (fig. 37) was donated in 1938. The door wing in the porch (cf. fig. 20) was designed by the architect Ejnar Mindedal Rasmussen, Ollerup, 1954. The organ (cf. fig. 53) was built in 2001 by P.-G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri, Rødekro, and the church ship "Concordia" (fig. 54) was built in 2011 by Knud Petersen, Herringe.

Colour scheme. The altarpiece was freshly painted in 2021 in brown colours with gilding; the pulpit has stood since 1984 in stripped oak with steps in polished pine, and the altar rail and pews have older oak veining. The *older colour scheme* is on the whole unknown. The font has traces of several layers of polychrome paintwork, the oldest of which is from the middle ages, and on the pulpit remains have been noted of a polychroming of the 1700s in blue and red colours. Presumably around 1800 the pulpit was painted white, while the †pews are described as pearl-grey. In the second half of the century the furnishings were given oak-veining.

Sepulchral monuments. In the chancel there is a sepulchral tablet from c. 1560 (figs. 58-59 and 78-79), and in the porch three tombstones from the 1600s-1700s (figs. 61-63) are set up along with a more recent memorial tablet (fig. 60). A †sepulchral chapel with related crypt, which was built on the south side of the †chancel by Ebbe Munk and Sidsel Høg at the beginning of the 1600s, was demolished in 1850.